

[Ali Yaman](#)

(Bu makale 23-28 Ekim 2000 tarihinde Ürgüp'te ERVAK tarafından düzenlenen Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi'nde sunulan bildiridir.)

Daha önce yaptığımız çalışmalarda da ifade edildiği üzere Anadolu Aleviliği'nin sosyal ve dinsel yapılanmasında temel öneme sahip kurumlardan en önemlisi "Dedelik Kurumu"dur. 19. Yüzyıl sonlarında Anadolu'da yaşanan sosyo-ekonomik dönüşüm ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrası giderek artan oranda yaşanan kırdan kente göç olgusu nedeniyle, zayıflamış olan bu kurum, Anadolu'da Aleviliğin günümüze ulaşmasında birinci derecede rol oynamıştır. Bu bakımdan Anadolu'da Alevilik konusunun anlaşılabilmesinde bu kurum anahtar role sahiptir dersek fazla abartmış olmayız. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve cumhuriyeti kuran kadronun sosyo-ekonomik yapıyı dönüştürmek için yaptıkları yapısal müdahaleler sonucunda Ocak Sistemi ve Dedelik Kurumu giderek zayıflamaya başlamış, bugün artık işlevsiz ancak temsilcilerinin yani Dedelerin ve Taliplerin ismen varolduğu bir durum ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı sosyo-ekonomik değişim sürecinde Ocak Sistemi işlevsiz hale gelmiş, Ocak Sisteminin temel unsuru olan Dedelerin işlevleri giderek yeni sosyal kurumlarca özümsemiş olmuştur. Bugün içinde bulunulan durum bu kurum bakımından da bir geçiş aşamasını simgelemektedir. Eski etkili işlevlerine kavuşmaları olanaksız olan bu kuruma bugünün toplumsal yapısının ne gibi roller vereceğini veya işlevsiz tarihe mal olmuş bir kurum halini alıp almayacağını zaman gösterecektir. Biz bu bildirimizde 1994'ten bu yana sürdürdüğümüz alan araştırmaları çerçevesinde elde ettiğimiz veriler doğrultusunda, belli bir dönem çok önemli işlevler görmüş bu sosyal kurumun dayandığı Ocak Sistemi ve Dedelik Kurumu hakkında bazı temel bilgiler sunmak ve önemli yönleri üzerinde durmak istiyoruz. Yine burada Ocak adlarına ilişkin en son araştırmalara dayanan bir Ocak listesini de bu konuda çalışan bilim adamlarının bilgisine sunmuş olacağız. **(1)**

Öncelikle Ocak Sistemi ve Dedelik Kurumuna ilişkin yararlandığımız kaynakları şu şekilde sıralamak olanaklıdır: 1. Ocakzade Dede ailelerine ait her tür yazılı belge, 2. Yerli ve yabancı araştırmacılarca hazırlanmış tez, kitap ve makaleler, 3. Anadolu'da ve İstanbul'da belli yerlerde yürüttüğüm alan araştırmaları sırasında elde ettiğim veriler.

Burada öncelikle alan çalışmalarım sırasında sadece burada ele alacağımız konuya yönelik ziyaret ettiğim dergah ve ocakları da sunmak istiyorum: *Anadolu'da: Abdal Musa Sultan Dergahı (Antalya, Elmalı, Tekke Köyü), Ağu İçen Ocağı (Tunceli, Hozat, Karabakır (2)*

[Bargini] Köyü), Koca Seyyid Dergahı (Elazığ, Sün Köyü), Baba Mansur Ocağı (Tunceli, Mazgirt Darikent [Muhundi] Bucağı), Seyyid Battal Gazi Dergahı (Eskişehir, Seyitgazi), Garip Musa Ocağı (Sivas, Güneş Köyü), Hıdır Abdal Ocağı (Erzincan, Kemaliye, Ocak Köyü), Piri Baba Dergahı (Amasya, Merzifon), Kara Pirbad Ocağı (Sivas, Divriği, Ömerli Köyü), Koca Leşker Ocağı (Erzincan, Bağıştaş), Pir Sultan Ocağı (Sivas, Yıldızeli, Banaz Köyü ve Tunceli, Pülümür, Hacılı Köyü

) (3),

Seyyid Baba Ocağı (Sivas, Divriği, Akmeşe [Ziniski] Köyü), Sultan Sinemil Ocağı (Kahramanmaraş, Elbistan, Kantarma Köyü), Şücaettin Veli Dergahı (Eskişehir, Arslanbegli), Şah İbrahim Veli Ocağı (Malatya, Arguvan, Ballıkaya [Mezirme] Köyü), Şeyh Hasan Ocağı (Malatya, Arapgir, Onar Köyü), Üryan Hızır Ocağı (Tunceli, Pertek, Dorutay [Zeve] Köyü), Derviş Muhammed Ziyareti (Sivas, Eğrisu [Anzahar] Köyü), Gani Baba Ziyareti (Sivas, Eğrisu (4)

[Anzahar] Köyü), İmam Zeynel Abidin Türbesi (Malatya, Battalgazi), Gaziantep Cemevi, Ali Baba Türbesi (Gaziantep), Elif Ana Türbesi (Gaziantep), Umman Baba Türbesi (Gaziantep), Kemal Gazi Dede Türbesi (Amasya, Oymaağaç Köyü), Göz Baba Ziyareti (Amasya, Balgöze [Emert] Köyü), Hüseyin Gazi Ziyareti (Sivas Divriği, Iğımbat Dağı), Seyyid Nesimi Ziyareti (Muş, Varto, İçmeler [Rakkasan] Köyü).

Bu mekanların bazıları hem ziyaret hem ocak olarak anılmaktadırlar. Biz burada karmaşıklığa yol açmamak için ikisini birden ayrıca belirtmedik.

İstanbul'da bu konuyla ilgili alan araştırması yürüttüğüm yerlerden en önemlilerini de şöyle sıralayabiliriz: *Karaca Ahmet Sultan Dergahı (Üsküdar), Şahkulu Sultan Dergahı (Göztepe), Erikli Baba Dergahı (Kazlıçeşme), Garip Dede Dergahı (Küçükçekmece), Yenibosna Cemevi/Cem Vakfı Genel Merkezi (Yenibosna), Nurtepe Cemevi (Nurtepe), Alibeyköy Cemevi (Alibeyköy), Okmeydanı Cemevi (Okmeydanı), Gazi Cemevi (Gazi Mahallesi), Kartal Cemevi Vakfı (Kartal), Aydınlıköy Cemevi (Tuzla).*

Alan çalışmalarımız sırasında Dedelerle yaptığımız yüzyüze görüşmelerde aldığımız bilgiler, Cem törenlerinde ve diğer dinsel ritüellerde edindiğimiz bilgiler oldukça yararlı oldu. Değişik sosyal çevrelere (kır-kent) ve yörelere mensup Dedelerin yaklaşım farklarını da yakından gözlemlene olanağına sahip olduk. Bu araştırmalarım sırasında 500'e yakın Dede ile görüşerek, bu görüşmelerde elde edilen verileri yazılı notlar, teyp kayıtları ve video kamera kayıtları şeklinde belgeleme olanağı buldum. Bu dedeler arasından araştırma planımız çerçevesinde 100 dede ile de ayrıca yeniden görüşerek daha ayrıntılı konular üzerinde görüşmeler yaptık. Şöyle ki sayıları giderek azalan Dedelerin sahip oldukları sözel gelenek bilgilerine ulaşmak her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. Bu bakımdan Dedelik kurumu ile ilgili birçok araştırma çalışmasına gereksinim vardır. Özellikle yaşlı kuşaktan dedelerin sayısı

gün geçtikçe azalmaktadır.

Dedelik kurumu ile ilgili bilimsel çalışmaların, yayınların ve toplantıların sayısı da yok denecek kadar azdır. (5) Bu konuda benim yürüttüğüm çalışmaları ise şu şekilde özetleyebilirim: 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans tezi olarak “

Alevilik'te Dedelik Kurumu ve İşlevleri

” adlı tezi sundum. Bu çalışma daha çok kaynaklara ve Şahkulu Dergahı'nda yürüttüğüm Dedelik Kurumu araştırmalarına dayanan giriş niteliğinde bir çalışmaydı. Buradaki çalışmalarım süresinde bir yılı aşkın süre Dedeler ve Taliplerle görüşmeler yaptım ve bu görüşmeleri kaydettim. Buradaki görüşmelerimde uyguladığım soruları da zaman içerisinde geliştirmek suretiyle araştırmacı dostum Ali Aktaş'la yeni bir görüşme formu oluşturduk. Ve bu görüşme formunun uygulanacağı ve İstanbul'un dışında Anadolu'da bulunan Ocak merkezlerini de kapsayacak olan bir alan çalışması yapmaya karar verdim. Dedelerin gün geçtikçe azalmaları bu konuda bir an önce araştırmalar yapılmasını zorunlu kılmaktaydı. Ayrıca varolanların da kentleşmenin yarattığı değişikliklerden dolayı otantik bilgilerin elde edilmesinde yarattığı zorluklara da biz araştırmalarımız sırasında bizzat şahit olduk. Ortak araştırmalar yürüttüğüm Sosyolog Ali Aktaş'la birlikte İstanbul'da önemli Alevi merkezlerinden olan Şahkulu Sultan Dergahı'nda yaptığımız anketlerde yeralan Dedelerle ilgili sorulara katılımcıların verdiği yanıtların da Dedelerin zayıflayan rollerini açıkça ortaya koyduklarını söyleyebiliriz.

(6)

(Aktaş 1999) Ayrıca 1997 sonunda İstanbul Merdivenköy'de bulunan Şahkulu Sultan Dergahı'nda, Anadolu'da bulunan Alevi Dedelerini biraraya getirmeyi amaçlayan bir toplantı girişimimiz gerekli altyapının oluşturulamaması nedeniyle gerçekleşmemiştir. Bu girişimin bir benzeri bizim de katkılarımızla Cem Vakfı tarafından 16 Ekim 1998 tarihinde başlayan ve üç gün süren bir oturumlar dizisi ile gerçekleştirilmiştir

.(7)

) Bunun ardından Cem Vakfı 12-15 Mayıs 2000 tarihinde bir toplantı daha düzenlemiştir. Birçok eksiklikleri olmakla birlikte, Cem Vakfı'nın düzenlediği bu iki toplantının bugüne kadar bu alanda bir kurumun düzenlediği en geniş katılımlı toplantılar olduğu söylenebilir.

Ben Dedelik Kurumu üzerindeki çalışmalarımı Dede ailesine mensup olmam ve de çok küçük yaşlardan beri bu konulardaki araştırma isteğim nedeniyle bir görev saydım. Bu görevi yerine getirirken bilimsel yöntemden ödün vermeksizin olguları tespiti ve objektif olmaya çalıştım. Bu amaçlara ne derece ulaşmış olduğumuz zamanla konunun diğer uzmanlarınca değerlendirilecektir. Şimdi dilerseniz konumuza geçelim.(8)

DEDELİK KURUMU

Alevi Ocaklarında Dedelik Kurumu üçlü bir hiyerarşiye dayanır: 1-Mürşid, 2-Pir, 3-Rehber. Kimi yörelerde bu hiyerarşi Pir ve Mürşid'in yer değiştirmesi şeklinde uygulanmaktadır.(9) Yani şu şekildedir: 1-Pir, 2-Mürşid, 3-Rehber Şüphesiz bu üçü de dedesoylu olan kişi için varolan bu sıralama işlevseldir. Birbirlerini tamamlarlar, biri olmaksızın diğeri anlamsızlaşır. Tümü de ocakzade olan yani dedesoylu olan dede aileleri bu görevleri paylaşmışlardır. Görev paylaşımı daha çok aynı ocak ve yakın akraba Dede aileleri arasında gerçekleşmektedir. Bazı yerlerde bu hiyerarşik görevlendirmeyi çeşitli Ocaklardan Dedeler toplanarak bir seçim şeklinde yapıyorlarmış. Ancak genel uygulama seçim şeklinde olmamaktadır. Kızılbaş Alevi dedelerini genel olarak üç kategoriye ayırabiliriz:

1-Bağımsız ocakzade dedeler: Daha çok Erzincan, Malatya, Elazığ, Tunceli, Erzurum yörelerinde bulunan bağımsız ocakzade dedeler Hacı Bektaş Veli'yi pir ve serçeşme kabul etmekle birlikte, Hacı Bektaş'ın postunda oturan ve onu temsil ettiğine inanılan Çelebilerden icazetname (hüccet veya izin) almaksızın taliplerinin hizmetlerini görürlerdi. Bu durum hem ulaşım ve iletişim olanaklarına dayandırılabilceği gibi, hem de Osmanlıların Safevilerle olan siyasal mücadelesinin bir sonucu olarak görülebilir. Çünkü Kızılbaş-Alevi Ocaklarının Şah İsmail Hatayi'ye ve hareketine olan sevgisi tartışılmazdır. Bunun nişaneleri deyişlere adeta işlenmiştir. Osmanlı bu kitlelere karşı düşmanca bir tavır takındı ve bu tavrını psikolojik araçlarla desteklemesi sonucunda da ortaya “*mum söndü iftiraları*” çıktı. Osmanlı'nın Bektaşî Dergahları ile Kızılbaş Alevi Ocakları'na yönelik farklı bakış bu durumdan kaynaklanmaktadır düşüncesindeyiz. Böylece Kızılbaş Alevi Ocakları ve onlara bağlı kitleler, Bektaşî Dergahlarından farklı olarak, içlerine kapanmışlar, sosyo-ekonomik gereksinimlerini karşılayabilecek bir düzeni bu yüzyılın başına kadar sürdürmüşlerdir. Bu düzende Ocak sistemi ve Dedelik kurumu büyük rollere sahiptir. Kırdan varolan sosyal yapılanma Ocak sistemi ile oldukça uyumlu çalışmış ve zaten bu yapılanma gereği Ocaklar ve onu temsil eden Dedeler oldukça inisiyatif sahibi, güçlü konumda olmuşlardır. Orta Anadolu'da bulunan bazı Ocakların aksine sözünü ettiğimiz yörelerdeki Ocaklar, Hacı Bektaş Çelebisinden izin almaksızın talipleri görmeyi sürdürmüştür. Bu nedenle biz bu Ocakzade dedeleri “*bağımsız*”

” olarak nitelendiriyoruz. Osmanlı-Safevi mücadelesini Safevilerin kaybetmesi sonucunda zaman içerisinde Safevilerin Ocaklar üzerindeki nüfuzunu da azalması ve Hacı Bektaş Dergahı'nın Anadolu'daki Kızılbaş Ocakları ile ilişkilerinde ilerlemeye neden olduğu ve Hacı Bektaş Dergahı'nın merkezi bir konum kazandığı da ileri sürülebilir. Şöyle ki bu süreç sonucunda kimi ocaklar Cemlerdeki uygulamalarda dahi değişikliklere gittiler. Bazı Ocaklar tarîk, erkân, evliya olarak adlandırılan ağaç asa ile cem yapmayı bırakıp, Çelebiler gibi pençe ile cem görmeye başladılar. (Yaman 1996: 60-61) Bu ayrılık bazı dedeler arasında büyük mücadelelere hatta aşiretler arası çatışmalara yol açtı. (Dersimi: 1997: 121) Alan çalışmalarım sırasında bugün bile bu iki farklı ekole mensup Dedeler arasında sert tartışmalar yaşandığını gördüm. Bu konunun Dedeler bakımından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

2-Hacı Bektaş Çelebilerine bağlı dedeler/babalar: İkinci grup dedeler ise belli aralıklarla -genellikle yılda bir- Hacı Bektaş Veli postunda oturan Çelebilerden onay almak

(10)

) ve dergaha parasal veya ayni bir ödemede

(11)

) bulunmak suretiyle dedelik/babalık hizmetlerini yerine getirebilirlerdi. Bu hizmet de genellikle babadan oğula geçmekle birlikte, Ocakzade dedelerde olduğu gibi Evladı Resul olmak koşulu aranmıyordu. Özellikle Orta Anadolu bölgesi'nde Amasya, Tokat, Yozgat, Çorum gibi illerde bu tip dede aileleri bulunmaktadır.

3-Ocakzade dedelerce görevlendirilen dikme dedeler/babalar: Dikme dedeler/babalar ise Ocakzade dedelerce görevlendirilirler ve tanınmış bir ocağa mensup değildir, ancak ocakzade dedenin yokluğunda taliplerin hizmetlerini görürler. Bazı bölgelerde dikme dedelere mürebbi de denir. Dikme dede, taliplerin şikayeti ve onu atayan dedenin isteği üzerine görevden alınabilirdi. Ancak bu uygulamada o kadar da kolay değildi. Dikme dedelik uygulaması da koşulların doğal bir sonucu olarak görülebilir. Uzakta bulunan taliplerini sık sık ziyaret edemeyen dedeler taliplerin dedelik hizmetleri yokluğunda da sürsün diye bu çözümü bulmuşlardır. Büyük ölçüde Ocakzade dedelerle taliplerin arasındaki coğrafi uzaklıktan kaynaklanan bu uygulama, uzun vadede ocakzade dede-dikme dede ve ocakzade dede-talip ilişkilerinde zayıflamaya ve kopmaya yol açmış ve sonuçta yeni ocakların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bazı bölgelerde, bu dikme dede aileleri zamanla oldukça etkili bir hale gelmişlerdir.

(12)

Genel olarak ifade edersek Aleviler-Bektaşiler Ocaklar ve Dergahlar olarak ikili bir yapılanmaya bağlıdır. Ocakları Dede aileleri oluşturur. Alevi köylerinde cemaatin lideri dedelerdir. Böylece Dedeler sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunurlar. Yüzyıllar boyunca Dedelerin sahip oldukları yetkiler ve yaptırım güçleri cemaatin sosyal düzenini sağlayan çok etkili bir güç olmuştur. Bu şekilde farklı bölgelerde yaşayan Alevi topluluklar, aynı gücün yani dedelerin sıkı kontrolü altında yaşamışlardır. Yüzyıllarca işlemiş bu sistem çerçevesinde “...Cemaat sıkı bir disiplin bulunmakta, kaideler ve müeyyidelere göre hareket etmektedir

..”(Eröz 1977: 106) Alevi Dedeleri, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bulunan “Ocak”lara bağlıdır. Bundan dolayı kendilerine Ocakzade de denilir. Ocakzade dedelerin Peygamber soyundan geldikleri yani evlad-ı resul oldukları kabul edilir ve bu nedenle “seyyid” adı ile de anılırlar. Dede ailelerinde bu durumu kanıtlamak üzere belli dergahların (Örneğin Kerbela'daki Dergah) ve Nakibül Eşrafların onaylarını taşıyan belgeler yani şecereler

(13)

) bulunur. Dedelerin peygamber soyundan gelip gelmedikleri konusu ve yine aynı bağlamda şecerelerin doğruluk meselesi konuları çok tartışmalı konulardır ancak biz burada bu konuya değinmeyeceğiz. Dedelerin çoğu “

gezici

”dırler, bir başka deyişle belli zamanlarda kendilerine bağlı yerlerdeki taliplerini ziyaret ederek, dinsel törenler düzenler, topluluğu bilgilendirir ve anlaşmazlıkları giderirler. Dedeler bazı yörelerde yanlarına yöreyi iyi bilen ve kendilerine yardımcı olan bir kişiyi de yanlarına alabilirler ki bu kişiye “kamber” adı verilir. Dede kamberi ile veya yalnız ziyaretleri daha çok hasat mevsiminin dışında gerçekleştirir. Bu şekilde ibadetler sosyal koşullara uyumlu hale getirilmiş olmaktadır

.(14

) Eğer dede Cem yapılacak köye Cuma akşamı yani Perşembeyi Cuma'ya bağlayan günden önce varmışsa, o güne kadar büyük bir ilgi ve ikramla karşılanır. Köylüler onun kaldığı eve gelerek hal ve hatırını sorarlar. Onu konuk etmekte adeta yarışır

.(15

) G. E. White gibi yabancı araştırmacılar da gösterilen bu büyük ihtimama dikkat çekmişlerdir. (White 1913: 696) Bu arada o köyden olan ve cemde genellikle rehber olarak hizmet eden bir kişi Dede'yi köydeki gelişmelerle ilgili bilgilendirir. Varsa talipler arasındaki anlaşmazlıklara, düşkünlere, musahip olacıklara, evleneceklerle veya Hakka yürüyenlere ilişkin konularda dedeyi bilgilendirir. Düşkünlerle ilgili konu cemden önce çözülmezse bu kişiler Cem ibadetine kesinlikle giremezler ve kurban lokması yiyemezler. Düşkünlere ilişkin konular çözülebilecek gibiyse cemden önce veya cem sırasında çözülebilir. Bir Alevi talip için hayatta en büyük ceza ve küçümsenme bu en önemli ibadetten dışlanmaktır. Dede kendisi cezalandırmayıp düşkünü mürşidine yollayabilir veya bu konuda mürşidine danışabilir. Hatta düşkünün Hacı Bektaş'a veya Düşkün Ocağı'na gitmesine karar verebilir. Çözülmesi olanaksızsa o kişi kesinlikle ceme giremez, kurban lokması yiyemez. Varsa davarı, malı köylünün davarı ve malından ayrılır. Adeta topluluk dışına itilir. Bu durum cezası sona erene kadar sürer. Bu şekilde 7 yıl ceme alınmayanlar, hatta köylerini aileleriyle terk ederek başka yerlere yerleşenler çoktur. Ocakzade dedeler arasında “

El ele, el Hakka

” şeklinde de ifade edilebilen, “Mürşid-Pir-Rehber” şeklinde bir görev bölümüne gidildiği de bilinmektedir. Taliplerin hizmetlerini görmek üzere ocak mensubu dedeler böyle bir iç hiyerarşik düzen oluşturmuşlardır. Burada Mürşid en üst başvuru makamıdır. Rehber Pir'e, Pir Mürşid'e bağlıdır. Mürşid de davranış ve kararlarında bağımlıdır. Bu hem manevi anlamda “Yol”a bağlılık, hem de Buyruklar gibi yazılı kutsal metinlere bağlılık şeklinde ortaya çıkar. Talipler Dedeler tarafından denetlenirken, dedelerde bağlı oldukları dedelerce kontrol altındadırlar. Bunu “

El ele, el Hakka

” şeklinde ifade edilen bir sistem çözmektedir. Örneğin görüştüğüm bir İmam Rıza Ocağı'ndan bir Dede bunu şu şekilde ifade etmiştir: “...

Birbirimize kelle kesip, El ele, el Hakka olmuşuz

...”(16

) Bu sistem çerçevesinde ifade edilen “

Yol cümleden Uludur

” “

Gönül kalsın Yol kalmasın.

”, “Eri erden seçen kördür.” deyimleri Aleviler arasında sık sık anılan temel düsturlardandır.

Özetle her Ocağın ve Dedenin aslında Yol içinde bir olduğunu, önemli olanın “*Muhammed Ali'nin Yolu*

”nun devam etmesi olduğu ifade etmektedir. Ocaklar ve dolayısıyla dedeler bu sistem çerçevesinde birbirlerine bağlıdırlar.

Aleviler arasında Dedesoylu’ların oranı konusunda somut bir veriye sahip değiliz. Şunu da belirtmek gerekir ki dedesoylu olmakla Dedelik hizmetlerini yerine getirebilmek, yani posta oturabilmek, cem cemaat görebilmek birbirinden farklıdır. Dedesoylu aileler arasında Dedelik hizmeti görmeyenler de bulunurdu. Görüştüğüm Dedesoylu kişilerin bir bölümü bu tür Dede ailelerine mensup Dedelerdi. Dede olarak biliniyorlar, taliplerden gerekli saygıyı görüyorlar, ancak Cem yürütmüyorlar, talip görmüyorlardı. Ayrıca Dede’nin çocuklarının tümü dedelik yapamaz genellikle çocuklarından biri Dedelerin deyiimiyle “*hakkından gelen*”, babasından sonra onun yerine geçerek Dede olur talipleri ziyaret ederdi. Bazı dedesoylular zaten bunu dile getirerek “

Bizim

yolumuz kıldan ince kılıçtan keskindir

•
Hele Dedelik ateşten bir gömlek. Biz buna layık vasıflara sahip değiliz. O nedenle atamız, dedemiz yaptı ama biz yapamayız.

” şeklinde görüş belirtiyorlar. Alan çalışmalarım sırasında dedelerin köylerindeki dedesoylu oranına ilişkin veriler de edinmemeye karşın henüz bunları değerlendirmedığım için bu konuda bir şey söylemek için henüz erken diye düşünüyorum.

OCAK SİSTEMİ

Ocak, Anadolu halk inançlarında büyük yer tutar. Bunun eski geleneklerle bağlantılı olduğuna dair birçok araştırmacı görüş belirtmiştir. (Örn. Bk.: İnan 1995: 66-71) Ocak kültü, ateş kültü ile birlikte değerlendirilir. (Er 1998: 83-91) Ocak, sözcüğü eski metinlerde (İnan 1987: 638) ve daha sonraları “*soy ve sülale*” anlamında da kullanılagelmiştir. Bizim burada ele aldığımız ve “Ocak” olarak nitelendirilen terimle anlatılmak istenen Alevilerde dinsel hizmetleri gören Dedelerin aileleridir. Her Dede ailesi bir Ocağa dahildir. Onun temsil ettiği değerlere büyük kutsallık ve manevi güç atfedilir. Aleviler arasında da ocaklara karşı büyük bir saygı vardır. Ocaklarla ilgili olağanüstü birçok kerametlerin sözkonusu olduğu olay (menkıbe) dilden dile aktarılır. (A. Yaman 1998b: 91-100) Ocaklar yani dede ailelerine mensup olmak bazı özel ayrıcalıkları da beraberinde getirmiştir. Öyle ki Dedeler arasında yaptığım araştırmalarda Dersim yöresinde aşiretlerarası ve devlet/aşiretler arasındaki çatışmalar sırasında bile sadece ocakzade olanların silahsız dolaşabildikleri ifade edilmiştir. (17) Yine bazı ocaklara mensup

dede aileleri hastaların başvuru merkezleri konumundaydılar. Mesela Tunceli Hozat Karaca Köyü’ndeki Sarı Saltıklı Dedeler böyle ailelerdendir. Çeşitli hastalıklar için bazı Ocaklara başvurulur. Ayrıca Clarke araştırmaları sırasında Ocakzade Dedelere ait mezarların da yeşil

renkli bezler konulduğunu ve bunun da karizmatik soyu sembolize ettiğini ifade etmektedir. (Clarke 1999: 121) Bir çok dedesoylu'nun mezarı da zaman içerisinde büyük ziyaretgahlara dönüşmektedir. Mesela Malatya, Arguvan, Ballıkaya (Mezirme) Köyü'ndeki Vaylo Dede, Muş Varto İçmeler (Rakkasan) Köyü'ndeki Seyyid Nesemi Dede yakın zamanda yaşamış dedesoylulardır. Bu kişilerin soyları ve toplum üzerindeki nüfuzlarına binaen mezarları birer ziyarete dönüşmüş, türbe haline getirilmiş. Bu şekilde bu yerler sürekli ziyaret edilen, adak adanan, dilek dilenen mekânlar haline dönüşmüşler. Bu örnekleri Anadolu'nun bir çok yerinde görmek olanaklıdır.

Genel olarak Alevi-Bektaşî topluluklar cemaat yapılanması bakımından dergahlar ve ocaklara bağlıdır. Toplumsal planda dergah ve ocak disiplini esastır. Bu organizasyon kutsal temellere dayanmaktadır çünkü bu ocakları oluşturmuş aileler keramet sahibi ululardan gelmektedir. Bu ulu kişiler aynı zamanda İslam Peygamberinin ve Ehlibeytinin soyuna dayanmaktadır. "Hak-Muhammed-Ali Yolu" olarak adlandırılan ve kutsanan bu yol, Ehlibeyte dayanan dede aileleri yani "Ocaklar" aracılığıyla yüzyıllardır süregelmektedir. Şapolyo'nun da ifade ettiği gibi "*Kızılbaşlarda ocak disiplini bir kutluluk arz etmektedir. Bu disiplinde bir Kızılbaş cemaatinin tesanüdünü vazifeli görmektedir. Kızılbaşlar bir sekt olarak mevcudiyetlerini devam ettirmektedirler*

..."(Şapolyo 1964: 267) Alevi Ocakları, Dede Garkın, Sarı Saltuk ve Hıdır Abdal gibi Alevi geleneğinin evlad-ı resul (seyyid) saydığı ve kutsal kabul ettiği din ulularının adlarını taşımaktadır. Ocaklar zaman içerisinde, bu kutsal dervişlerin soylarından gelenlerce kurumsal hale getirilmiş, bu soylardan gelenlere ocakzade (ocakoğlu) denmiş, dedelik görevinin ocakzade dedeler (seyyidler) tarafından yerine getirilmesi bir gelenek halini almıştır

.(18

) Ocaklar konusunda Prof. Boratav da şu bilgileri sunuyor: "...

Hasan Dede Ocağı , Narlıdere Ocağı deyimlerinde görüldüğü gibi, Anadolu'daki Alevi-Kızılbaş topluluklarının, bölge bölge bağlı bulundukları kutlu merkezler; ocak bu deyimlerde, aynı zamanda, o yerlerde oturan tarikat ulularının soyu anlamına gelir ; genel olarak bu ocakların önderlik görevi babadan oğula geçer ; nitekim ocak ulusunun soyundan olan kimselere "ocakzade" derler "

(Boratav 1984: 113)

Dedelik konusunda olduğu gibi, ocaklar konusunda da bilimsel araştırmalar yapılmadığından ,(19

) Türkiye'deki toplumsal ve dinsel ortamı anlamak bakımından çok büyük önem taşıyan bu konuların birçok yönleri karanlıkta kalmıştır. Ben burada ocaklar konusunda giriş niteliğinde de olsa bilgiler sunmaya çalışacağım. Çünkü bu konunun büyük ölçüde aydınlığa kavuşabilmesi için, Anadolu'da değişik yörelerde bulunan ocakları kapsayan alan araştırmalarının ve özellikle Dede ailelerinde varolan her türlü yazılı ve sözlü verilerin toplanması gerekmektedir. Bu bağlamda Dedelerde bulunan şecerelerin (20) ve diğer elyazma belgelerin günışığına çıkması da büyük önem taşımaktadır. Biz edinilecek yeni bilgiler doğrultusunda bu zamana kadar elde edilmiş bilgiler doğrultusunda sunduğumuz verilerde de düzeltmelere ve değişikliklere gidileceğine bunun da olağan olduğuna inanıyoruz.

İncelediğim kadarıyla hem kaynaklar ve hem de sözlü geleneğe göre Dede ocaklarına adlarını veren şahsiyetlerin bu konumlarını belirleyen üç önemli unsur vardır:

- **Soy:** Ocak Ulularının bazıları gerçekten soy yoluyla Hz. Ali'ye bağlanmaktadır. Şecerelere her ne kadar ihtiyatla yaklaşmak gerekse de bunların tümünün düzmece olduğunu iddia etmek de doğru değildir. Demek ki bazı ocak uluları gerçekten Hz. Ali soyundan gelen ocakzade bir soya mensupturlar.
- **Keramet:** Yine sözlü geleneğe ve şecerelerde yazılanlara göre bazı ocak uluları da olağanüstü güçlere sahip olmaları ve keramet göstermeleri nedeniyle ocak kurucusu olmuşlardır ki bazı Dedeler de onların soylarından gelmektedirler. Bu kerametler arasında ateşe hükmetme, zehir içme, duvarı yürütmek gibi kerametler sayılabilir.
- **Hizmet:** Bazı ocak uluları da Hacı Bektaş Veli dergahında yaptıkları hizmetleri karşılığında Alevileri özellikle inanç ve ibadet konularında eğitmek üzere görevlendirmişlerdir. Menkıbelere göre Hacı Bektaş Veli, Sarı Saltuk, Seyit Cemal, Güvenç Abdal gibi bazı ocak ulularını Anadolu'ya Alevi taliplere dedelik yapmak üzere göndermiştir.

Burada ocakların özellikleri ve işlevleri konusuna geçmeden önce ocakların ne zaman ortaya çıkmış olabileceklerine ilişkin bilgiler de sunmak istiyorum. Bu konuda farklı Alevi-Bektaşî grupların mensup oldukları gelenek doğrultusunda tezleri savuna geldikleri bilinmektedir. Dedebabalar, Çelebiler, Ocakzade Dedeler, Babalar ve Dikme Dedeler farklı görüşler ileri sürmektedirler. Bu tezleri genel olarak şu şekilde özetlemek olanaklıdır:

Alevi Ocakları Hacı Bektaş Veli zamanında ortaya çıktı.

Alevi Ocakları Hacı Bektaş Veli'den önce vardı. Hz. Ali'nin soyundan gelen ailelerce oluşturuldu.

Alevi Ocakları Şah İsmail'den sonra ortaya çıktı.

Anadolu'ya gelen kabilelerin dinsel/siyasal lideri türkmen babaları Ocakzade Dede ailelerini oluşturdular.

Kızılbaş Alevi Ocaklarını daha önceki çalışmalarımızda işlevlerine göre şu şekilde

sınıflandırmıştık: A-Mürşid Ocakları, B-Pir Ocakları, C-Rehber Ocakları, D-Düşkün Ocakları. Ancak bu sınıflandırma Ocakların yapılanması bakımından yanlış anlamalara yol açabilir gözüküyor. Burada buna kısaca değinmek istiyorum. Bu burada “El ele, el Hakka Sistemi” açıklanırken örneklerle sunulacaktır. Bir kez sistemin doğası gereği herhangi bir ocağa bu mürşid ocağıdır diyebilmek olanaklı gözüküyor. Çünkü o ocağın da bir mürşidi yani bağlı olduğu ocak bulunuyor. Bu aynı şekilde rehber ve pir ocakları derken de geçerli. Düşkünlük meselesine gelince bu da tartışmalı bir konu. Düşkünlerle ilgili uygulama şu şekilde. Her ocak kendi içerisinde düşkün meselesini zaten halledebiliyor. Ancak herkesin bildiği üzere düşkün ocağı olarak adlandırılan bir tek ocak Hıdır Abdal Ocağı. Eskiden Dersim olarak adlandırılan bu büyük Alevi yerleşim alanlarının da yegane makamıdır. Bazı kaynakların(21) ve Hıdır Abdal Sultan'ın ziyaretgahının bulunduğu Ocak Köyü'ndeki yaşlı dedelerin açıkladığına göre Hıdır Abdal Ocağı Dedeleri bu görevi Hacı Bektaş Dergahı'nı temsil eden Çelebilere vekaleten yapmaktadırlar. Yani asıl düşkünlük makamı bütün ocakları Serçeşmesi olan Hacı Bektaş Dergahı olmakta ancak bu sanırım ulaşım ve iletişim sorununu ortadan kaldırmak amacıyla Hıdır Abdal Ocağı'na vekaleten verilmiş görülmektedir.

Ocakları örgütlenme bakımından şu şekilde sınıflandırabiliriz: A-Bağımsız Ocaklar B-Hacı Bektaş Çelebilerine Bağlı Ocaklar. Yine ocakları uygulamadan kaynaklanan farklılıklara göre şu şekilde sınıflandırabiliriz: A-Erkânlı Ocaklar B-Pençeli Ocaklar

Bazı araştırmacılara göre Şah İsmail'in Yavuz karşısında yenilgiye uğraması ve bunun sonucunda Safevilerin Anadolu'daki nüfuzunun zayıflaması Hacı Bektaş Dergahı'nın Alevi Ocakları karşısındaki durumunu güçlendirmiştir. Çelebiler'in, Anadolu'daki ocakzade Aleviler üzerindeki nüfuzlarını artırmaları Çelebi Ahmed Cemaleddin Efendi (1862-1921) zamanında gerçekleşmiş, ocaklara bağlı Aleviler üzerinde Hacı Bektaş Dergahı çelebilerinin nüfuzlarını arttırmak isteyen A. Cemaleddin Efendi: “...Anadolu'nun en uzak yerlerine kadar adamlar göndererek Hacı Bektaş ocağının ser-çeşme olduğunu, o ocağa görülmeden talip gören dedelerin yolsuz bulunduklarını, erkân, tarîk, evliya, zülfikar ve serdeste gibi adlar ile anılan sopanın yezitlik alameti bulunduğunu...”

propagandasını

(22)

yaptırmıştı ve I. Dünya Savaşı için asker toplamak amacıyla Tunceli'ye kadar giden Cemaleddin Efendi kimi ocakları ve Alevi topluluklarını çelebilere bağlamayı başarmıştır. Çelebilere bağlananlara dönük, ocaklara bağlı kalmayı sürdürenlere purut da denilmektedir. (Gölpınarlı 1993: 790, 794-795) Ayrıca Çelebilere bağlı ocakların dedeleri ve çelebilerin Alevi köylerine gönderdikleri vekilleri cem törenlerinde tarîk (erkân) yerine ellerini kullandıklarından pençeli olarak da adlandırılmaktadır. Bu pençe-tarîk ikiliği o günlerin bir bakiyesi olarak bugün bile sürmektedir ve dedeler arasında tartışma konusudur.

Değişik bölgelerde bulunan ocakların dinsel törenlerdeki uygulamalarında ve izledikleri

esaslarda da farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Alevi tahtacıların bağlı bulundukları İzmir Narlıdere ve Aydın Reşadiye'de Emirbeyliler ve Yanyatırlılar olmak üzere iki dede ocakları vardır. Bu dede ocaklarının üstünde veya altında başka ocaklar yoktur. (A. Yılmaz 1948: 17; Yetişen 1987) Ocaklar şeklindeki bu örgütlenme Anadolu'nun birbirinden çok uzak bölgelerinde yaşayan Aleviler arasında iletişimi de sağlayan yegâne araçtır ve bu işlevini ocakzade dedeler aracılığıyla yerine getirmiştir. Alevi ocaklarının değişik bölgelerde yaşayan topluluklar üzerinde farklı nüfuz alanları bulunmaktadır. Ocakzade dedeler kendilerine bağlı bölgeler ve köyler dışındaki yerlerde faaliyette bulunmazlar. Taliplerde de böyledir yani, babası hangi ocağın talibiyse, ya da hangi ocaktan ise, o da mutlaka o ocağın talibi olurdu. Her ocak belli nüfuz alanlarına sahiptir. Ancak çeşitli nedenlerle bağlı bulundukları ocak ve dedeleri bulunmayan Alevilerin başka ocakzade dedelere bağlandıklarına da rastlanmaktadır.

Shankland'ın Dede aileleri ile talipleri aynı köyden gelmektedir şeklindeki düşüncesi doğru değildir. (Shankland 1999: 322) Ocakları oluşturan Dede aileleri ve onların talipleri aynı köy içerisinde bulunabilecekleri gibi uzak yerlerde de bulunabilmektedir. Dedeler bu bakımdan hizmetlerini taliplerine gitmek suretiyle yerine getirirler ve bundan dolayı Grothe gibi araştırmacılarca gezici (peripatetic) olarak nitelenmişlerdir. (Bk.: Hasluck 1929: 148) Bence bu deyim Dedelerin geleneksel işlevlerine oldukça uygun gelmektedir.

ALEVİ OCAKLARINDA HİYERARŞİK YAPI VE KÖKENLERİ

Aslına bakılırsa Alevi Ocakları arasında ayrım gözetilmez ve bu da Aleviler arasında "*Eri erden seçen kördür.*"

denilerek ifade edilir. Ancak buna karşın "

El ele el Hakka Sistemi

" çerçevesinde Ocakların arasında mürşitlik, pirlük ve rehberlik bağı vardır. Her Dede ailesi bu şekilde kendini bağlı saydığı Dede ailesinin talibi, müridi sayılır. Bu da doğal olarak hiyerarşik bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bu hiyerarşik yapılanmanın kökeni hala tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Ocakların bir bölümü, başka ocaklara bağlıdır. Bağlı olunan ocak mürşid ocağı, bağlı olan ocak ise pir ocağı olarak, yine rehberlik de bir başka ocağın hizmeti olarak paylaşılır. Bu görev paylaşımı "

El ele El Hakka Sistemi

"nin doğal bir sonucudur. Bu görevler farklı ocaklar arasında olabildiği gibi, aynı ocak içerisinde farklı dede ailelerince de üstlenilebilmektedir. Örnek vermek gerekirse İmam Musa-i Kazım Ocağı'ndan Ahmet Karanfil Dede "

Pîrimiz Baba Mansur, mürşidimiz Ağuiçen Ocağıdır.

" diyor. Buna karşın Mürşitlik, pirlük ve rehberliği aynı ocak içinde paylaşanlara da rastlıyoruz alan araştırmalarımız sırasında. Talip sayısı, sahip olunan yetkiler ve nüfuzları da hiyerarşik bir görünüme yol açıyor. Ocakzadeler arasında bu konuda tartışmalar yaşanıyor. Sahip olunan talip

sayısı, şecereler, Yol bilgileri gibi unsurlar üstünlük gerekçeleri olarak sıralanıyor. Biz bu hiyerarşik yapılanmanın kökenine dair şu varsayımları ileri sürebiliriz:

1- Bu durum bazı ocakların eski oluşlarıyla ilgilidir.

2- Bazı ocakların nüfuzlu oluşuyla, nüfuz bölgeleri ve taliplerinin fazla oluşuyla ilgilidir.

3- Özellikle XVI.yüzyıldan itibaren heterodoks Alevi zümrelerin zaman zaman merkezi idare ile yaşadıkları sürtüşmeler sonucunda gerçekleşen göçler ve sürgünlerle ilgilidir. (Barkan 1953: 228) Bu göçler ve sürgünler sonucunda kimi ocaklara mensup dede ailelerinin göçmeleri ve gittikleri yerde başka adlar altında ocakların ortaya çıkması, ancak bazılarının önceki ocaklarına kendilerini bağlı saymaları kuvvetle muhtemeldir. Bazı yerlerdeki Mürşid ocağı, pir ocağı, rehber ocağı gibi kavramların da bu şekilde ortaya çıktığı söylenebilir. (Yaman 1996: 59-60)

Her ocağın kendi içinde ve ocaklar arasında varolan hiyerarşik yapı “*El ele, el Hakka*” anlayışının bir sonucudur. Her ocak kendi içinde mürşid, pir ve rehber ocakları şeklinde dede aileleri arasında bir görev bölümüne gitmiş, ocaklar ise yine kendi aralarında mürşid, pir ve rehber ocakları olmak üzere görev bölüşümüne Bu yapılanmayı birer örnekle açıklamaya çalışalım: Baba Mansur Ocağı dedeleri taliplerinin hizmetlerini görmek üzere kendi aralarında mürşitlik, pirlük ve rehberlik görevleri paylaşmışlardır. Dedelik kurumunun bu üçlü görev dağılımı birbirinin olmazsa olmaz koşuludur. Bu görev dağılımı birbirini tamamlayan işlevler yerine getirir. Herhangi birindeki aksama mekanizmanın bozulmasına ve birtakım sosyal olumsuzluklara yolaçar. Kaldığı dede-talip hiyerarşisi de birbiriyle sıkı ilişki içerisindedir. Bir Şeyh Hasan Ocağı dedesi (23)

bunu şu şekilde anlatmıştır: “...

Esas yol uludur. Dede ile talibin arasındaki fark et ile tırnak gibidir. Biri ikrardır, biri imandır. Gözcü talip pirini ateşten geri alır. O onu var eder, o onu var eder. Şimdi ikrar nerede iman oradadır. İman nerede ikrar oradadır....

”Aynı dede ocakların birbirlerine olan bağlılığı konusunda ise şu açıklamayı yaptı: “

Sarı Saltık’ın mürşidi Ağuiçen’dir. Sarı Saltık da Derviş Cemal’in mürşididir. Yani birbirine bağlıdırlar. Hacı Kureyş’in mürşidi Baba Mansur’dur. Baba Mansurluların mürşidi de Ulu Şeyh Ahmed Dede evladıdır. Yani “El ele, el Hakka” birbirine bağlıdırlar

.” Elazığ Sün Köyü’nde görüştüğümüz

(24)

Ağuiçenli Ahmet Mutluay Dede Ocakların birbirlerine bağlı olması konusunu

“Derviş Cemaller Kureyşan’a, Kureyşanlılar Baba Mansurlara, Baba Mansurlular Seyyit Sabun’a; Seyit Sabunlular Şih Ahmet Dede’ye; Şih Ahmet Dedeler de Ağuiçene bağlıdırlar.

Koca Seyyidin elinde olan ocaklar, Kara Donlu Can Baba bizim müridimizdir. Koca Keşker de

bizim müridimiz...”

şeklinde açıklamıştır. Yine Ankara’da görüştüğüm bir Garip Musalı dede, pirlerinin Hıdır Abdal Ocağı olduğunu ifade etmiştir. Ancak değişik yörelerde Alevilerin diğer uygulamalarında olduğu gibi bu “

El ele, el Hakka

” sisteminin uygulanışı konusunda da bir homojenlikten söz etmek olanaklı değildir. Ancak zaman içerisinde elde edilecek yeni kaynaklar üzerinde yapılacak çalışmalar ve alan çalışmaları ile Anadolu’daki Ocak Sistemi’ne ilişkin daha kapsamlı veriler sunulabileceğine inanıyoruz

.(25

)

Bir kısım ocaklar ise Hacı Bektaş Çelebilerine (Dedegan kolu=Ulusoy ailesi) bağlıdır. Örneğin Güvenç Abdal Ocağı gibi. Hacı Bektaş Çelebisinden her yıl icazet almak suretiyle dede görevlendirilirdi. İcazet almayan dedelik yapamaz, Çelebi gerektiğinde atadığı bu dedeyi değiştirebilirdi. İcazetname adlı belgede dedenin talipleri dedenin talipleri irşadla görevlendirildiği, Hacı Bektaş Çelebisinin mühürüyle birlikte yeralırdı. Bu konuda EK 2 bölümünde iki örnek sunuyorum. (Ulusoy 1986: 194, 255-256; Ayrıca bk Gürses 1964: 13)

Alevi ocaklarına ilişkin genel bilgileri sunduktan sonra, bu ocakların bazılarına ilişkin genel bilgiler sunabiliriz. Bunların bir bölümünü geçtiğimiz yıllarda bizzat ziyaret ettim. Ocakların bazılarında elde ettiğim yazılı kaynaklardaki ve alanda elde ettiğim verileri henüz tam anlamıyla değerlendiremediğimden bütün ocaklara ilişkin kapsamlı açıklamaları ileride yayınlanacak olan çalışmamda bilim dünyasına sunacağım. Bu bildirimin ekler bölümünde Alevi Ocaklarına ilişkin karma bir liste sunacağız. Bu liste Gloria Clarke, Cem Vakfı Dedeler Toplantıları ve benim alan çalışmalarıma dayanmaktadır. Bu listede yer alan ocakların bazıları değişik adlarla anılmaktadır ki, bunlar bildirimin boyutlarını aşması nedeniyle verilmemiştir.

OCAKLAR VE SÖZLÜ GELENEK (ORAL TRADİTİON)/ YAZILI KAYNAKLAR

Sosyal Organizasyonunun doğal bir sonucu olarak kapalı bir cemaat yapısı gösteren Alevi topluluklarda sözlü gelenek önemli rol oynamıştır. Ayrıca günümüze ulaşan yazılı kaynaklarda mevcuttur. Bu dışı kapalılık bilginin kutsallaşması ve belli ellerde toplanmasını beraberinde getirmiştir. Bilginin Ocaklardan gelen Dede ailelerinin elinde bulunması onlara önemli bir ayrıcalık vermektedir. Kişinin o topluluk içinde doğmasıyla başlayan ve Dedeye ve içinde yaşanılan çevreye dayalı bu toplumsallaşma titizlikle korunmuştur. Öyle ki o toplumun dışına çıkıp yabancı bir muhitte kalan bir Alevi geriye döndüğünde Cem’de Dedenin ve cemaatin huzurunda sorgudan geçirilir. Bir anlamda temizlenir. (26) Ancak bu şekilde o topluluğa yeniden dahil olabilir.

Alevilerde varolan sınırlı sayıda kaynak bugün hala en çok Alevi Ocaklarında bulunmaktadır. Bunlar arasında Buyruklar, Cönkler, Cenk Kitapları, Vilayetname, Makalat, Faziletname ve şecereler sayılabilir. Şecerelerde önemli veriler bulunuyor bunlar hem halkbilim hem de tarih alanında gerekli kritiği yapılarak kullanılabilir. Bunu Köprülü daha önce “*Vilayetname*” için yaptığını ifade etmişti. (Köprülü 1995: 9) Şecerelerde kim hangi Ocağa, hangi aşiret bağlı, o Ocağın önderleri kimlerdir gibi bir çok bilgiler yer alıyor ve bunların toplanıp değerlendirilmesi ile birçok konu aydınlatılabilir kanısındayım.

Bir diğer önemli nokta da Ocakların başka bir deyişle ocak mensubu Dede ailelerinin sözlü geleneği en iyi yaşatan ve aktaran roller üstlenmeleridir. Alevi tarih, inanç ve kültürü yüzyıllar boyunca bu Ocaklar içinde yaşatılmışlardır. Dedeler saz eşliğinde söyledikleri deyişlerle de olsa birçok geleneksel veriyi bugüne taşımışlardır. Müzik de bu aktarım işinde çok önemli işlevler üstlenmiştir. (Bu konuda bk: Clarke 1998)

GÜNÜMÜZDEKİ DURUMA GENEL BİR BAKIŞ

Hem benim yaptığım alan araştırmalarında hem de diğer alan çalışmalarında görülmektedir ki Ocak sistemi ve Dedelik Kurumu artık eskiden olduğu gibi kırsal yapıdaki gibi işlememektedir. Kentlere yerleşme süreci hem yurtiçinde hem de yurtdışına doğru yoğun nüfus hareketlerine yol açmış. Ocak sisteminin çökmesine yol açmış, Dede-talip ilişkileri parçalanmıştır.(27) Özellikle 1980lerle başlayan yeniden canlanma süreci Dedelik Kurumu’nu yeniden gündeme getirmiş ve yapılmaya başlanan Cemevlerinde Dedeler görevlendirilmeye onlardan yardım istenmeye başlanmıştır. Ancak Dedelerin bu yeniden dönüşü hiç şüphesiz çok daha farklı bir statüyle olmaktadır. Kırsal yapının çok yetkili, işlevli Ocak Sistemi artık yoktur ve Dedeler sadece dinsel hizmetlerin görülmesinde yararlanılan, maaşlı ve çalışıp çalışamayacağı, bulunduğu Cemevinin yöneticilerine bağlı görevliler durumuna gelmişlerdir. Bu süreç çok karmaşıktır ve kentlere göçlerle birlikte yaşanan bu sürecin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. (

28

)

BAZI OCAKLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER (29) AĞU İÇEN OCAĞI (KARA DONLU CAN BABA)

Tunceli ili Pertek ilçesinde bulunan Karabakır (Bargini)(30) Köyü'ndedir. Ağuiçen Ocağı'na gelenler arasında daha çok çocuğu olmayanlar yer alır, türbede kalarak kurban keserler. Kendilerini Ağuiçenli olarak nitelendiren dede ocakları Mir Seyyit, Köse Seyyit, Seyyit Mençek, Koca Seyyit olmak üzere dört koldur. (Ali Kemali 1932: 192) Ağuiçen'in menkıbelerine ilişkin hem Ali Kemali, hem Nazmi Sevgen ve hem de Nuri Dersimi de bazı bilgiler bulunmaktadır. (Uluğ 1939a: 89; 1939b 33; Ali Kemali 1932: 184; Dersimi 1997: 117-118) Tunceli'de bulunan ve Ağuiçen olarak adlandırılan evliya Seyyid Mençek olarak da bilinir. (

31
) Elazığ'ın Sün Köyü'ndeki eren ise Koca Seyyid'dir. Ağuiçen'in bir diğer yaygın adı da Kara Donlu Can Baba'dır. Hem Elazığ, Sün Köyü ve hem de Tunceli Hozat Karabakır köyü'nde bu konuda yaşlılarla görüştüm. Anlatılanlar kapsamlı olduğundan burada en genel bilgilere değinmekle yetiniyorum. Ağuiçen Ocağı'ndan dedeler ağırlıkla Elazığ, Erzincan ve Tunceli'de bulunurlar. Sivas Karakeban yakınlarında bulunan Alevi Ocak Ulularından Kara Pirbad'da Kara Donlu Can Baba olarak adlandırıldığından bazı araştırmacılar bu iki evliyayı karıştırmaktadırlar. (Birdoğan 1992: 149)

ALİ ABBAS OCAĞI

Sözlü geleneğe göre Hazreti Abbas neslindendir. Ali Abbas Ocağı dedeleri Özellikle Erzincan ve Tunceli yörelerine dağılmışlardır. (Ali Kemali 1932: 193) Bazı dedeler Ali Abbas ve Celal Abbas Ocaklarının aynı ocağı nitelediğini ifade ederler.

ALİ BABA OCAĞI

Bu ocağa adını veren evliyanın türbesi Sivas Ali Baba mahallesinde bulunmaktadır.(Clarke 203-208) Bu ocağın Sivas yöresinde talipleri bulunmaktadır.

ALİYYÜL ŞAZELİ/MOLLA YAKUP OCAĞI

Molla Yakup evlatları, dedelerinin soyunu Hz. Şazeli'ye dayandırdıklarından bu ocak soyu hem Aliyyül Şazeli ve hem de Molla Yakup Ocağı olarak adlandırılmaktadır. (Özen 1997: 107) Ayrıca halk arasında Şeyh Şazeli Sultan (Kahveci) Ocağı olarak da bilinir. Bu ocağın merkezi ve Molla Yakup'un türbesi Sivas Kangal ilçesi, Yellice Köyü'nde bulunmaktadır. Molla Yakup'a ilişkin birçok menkıbe yüzyıllardır anlatılmaktadır. Bu Ocağa bağlı talipler daha çok Divriği ve Kangal yörelerinde toplanmıştır. Gökçeoğulları ailesi bu ocaktandır ve kendilerinde bu ocağa ait birçok belge bulunmaktadır. Bildiğim kadarıyla bu aileden Yesari Bey bunların yeni türkçeye kazandırılması için oldukça duyarlı şekilde çalışmaktadır.(32)

BABA MANSUR OCAĞI

Tunceli ili Mazgirt ilçesinin doğusunda Darıkent (Muhundi) Bucağı'nda ünlü Alevi evliyalarından Baba Mansur'un yürüttüğüne inanılan bir duvar bulunur.(33) Muhundi orada bulunan bu

ziyaretin anısı nedeniyle Dersim ve çevresinin en ünlü ziyaretgahlarından. Ali Kemali'ye göre Baba Mansur Dedeleri seyyidlerdendir, kolları yoktur, üç büyük kabiledir. Bir kabilesi Mazgirt kazasının Darıkent (Muhundi) bucağında, ikincisi Pülümür'ün Tahti ve üçüncüsü yine Pülümür'ün Gersinot köylerinde bulunur. Gersinot'ta oturanlara Şahverdi Evladı derler ki, Sivas ve Koçgiri aşiretinin seyyitleridir. (Ali Kemali 1932: 193) Bu seyyitler ayrıca Erzincan'ın Kismikör ve Erdene, Pülümür'ün Seyyitler Kapiri ve Tahsini köylerinde bulunurlar. Mazgirt kazasında da vardır. (Ali Kemali 1932: 184) Bir araştırmada Tunceli Pülümür Yeldeğen Bucağı'nda Şah Mansur'un evlatlarının türbesinin ve Sivas Zara Kızılkale Köyü'nde de Baba Mansurluların bulunduğu ifade edilmiştir. (Clarke 1998: 205)(

34)

Baba Mansur'un Horasan'dan geldiğine inanılır. Halk Cuma akşamları buraya toplanır, kurbanlar keser, cem yaparlardı. Baba Mansur'un yüzyıllardır dilden dile dolaşan menkıbelerinin en bilineni şu şekildedir: Bir de Baba Kureyş (Hacı Kureyş) varmış. Bir gün vahşi bir ayıya binmiş ve bileğine de bir yılan dolamış, onunla ayıyı kamçılıyarak yürütmüş. O sırada duvar yapmakta olan Baba Mansur ise bu duvara binerek Baba Kureyş'e doğru yürümüş. Kureyş Baba bu mucize karşısında hayran olarak "Sen taş duvara can verdin." diyerek, Baba Mansur'un eline sarılıp öpmüş. Baba Kureyş Ocağı'nın talipleri, Kureyş Baba'nın Baba Mansur'a bağlılığı üzere, Baba Mansur Ocağı'nın da müritleridir. Yüzyıllardır Kureyşan Ocağı Dedeleri'nin müridleri de Baba Mansurlu Dedeler olmuştur. Pir ve seyyitleriyle birlikte Koçgiri ve Hiran aşiretleri de Baba Mansur Ocağı'na bağlıdırlar. (Ayrıca bk: Uluğ 1939 1939a: 83; 1939b: 34; Dersimi 1997: 140-141.)

Ayrıca Baba Mansur Ocağı'ndan Ali Düzgün Dede'den edindiğim bilgilere göre Baba Mansur Dedeleri , Kureyşanlar , Şavalanlar , Arelliler , Gaboranlılar , Butkanlılar Aşiretlerine Dedelik ve Lolanlılar, Çarekanlılar ve diğer aşiretlere de müridlik yapmaktadırlar. Bu ocağın dedelerinin de bağlı olduğu Baba Mansurlu dede ailesi Baba Mansur'un duvarı yürüttüğü duvarın yanında bulunan evin sahibidirler ve ziyaretle bu aile ilgilenmektedir. Hem İstanbul'da hem Tunceli'de bu ocaktan dedesoylularla gördüm. Darıkentteki ocağı da ziyaret ettim. Yine Darıkent yakınlarında bulunan Şöbek, Lödek, Küpük Köylerinde de Baba Mansurlu seyyid aileleri vardır. Bir bölümü çeşitli nedenlerle Tunceli dışındadırlar ve özellikle de Sivas'ta yoğunlaşmışlardır.

BATTAL GAZİ OCAĞI

Bilindiği üzere Seyyid Battal Gazi'nin Eskişehir'de türbesi ve büyük bir dergahı bulunmaktadır. Battal Gazi Ocağı'ndan Dedeler hem Eskişehir'de hem de Amasya'da bulunmaktadır. Amasya Merzifon, Sarı Köyü, Oymaağaç Köyü, Balgöze (Emert) Köyü ve Merzifondaki Tekke mahallesinde bu soydan dedeler bulunmaktadır.

BOSTANKOLU HASAN HALİFE OCAĞI

Bostankulu Ocağı Dedeleri genellikle Tokat'ta bulunurlar. Bostankulu Hasan Halife keramet göstermiş, Hacı Bektaş Veli Dergahı'nda kazan kaynatmış, hizmet etmiş ve kendisine bu görev

verilmiş. Bu ocağın talipleri Yozgat Çorum ve Tokat havalisinde bulunmaktadır.

CELAL ABBAS OCAĞI

Ali Abbas Ocağı ile aynı ocak olduğu söylenir.(35) Bu ocak ulusu hem Ali Abbas hem Celal Abbas olarak aynı kişi olabilir veya iki farklı kişi olup aynı aileden gelebilirler. Celal Abbas Ocağı Dedeleri Tunceli Ovacık'ta da bulunurlar. (Kaya 1995: 99) Ancak Erzincan ve Elazığ yörelerinde de bu soydan ocakzadelere raslamak olanaklıdır.

CEMAL ABDAL OCAĞI

Cemal Abdal Ocağı Elazığ Karakoçan'da Madran ile Delikan Köylerinin arasında bulunmaktadır. İki türbe vardır. Büyük Cemal Abdal ve Küçük Cemal Abdal türbeleri. Şadılı Aşireti'nin bir bölümü bu ocağın talipleridir. Cemal Abdal Ocağı Dedelerinin müridleri ise Ağuışen Ocağı Dedeleridir. Tunceli ili Mazgirt ilçesi'de bulunan Kızılkale Köyü'nde de bu ocağa mensup Dede aileleri bulunur. Cemal Abdal, Derviş Cemal ve Seyyid Nuri Cemaleddin'in aynı kişi olduğu ifade edilmektedir. Bu konu tam açıklığa kavuşuncaya kadar ben bunları ayrı Ocaklar şeklinde değerlendirme yanlısıyım.

DERVİŞ CEMAL/SEYİT CEMAL OCAĞI

Tunceli ili Hozat ilçesine iki saat uzaklıkta Seyit Cemaller (Derviş Cemal) Köyü'ne adını veren ziyaretgaktır. Erzincan'ın Tercan ilçesinin otuz kilometre güneybatısındaki Bulmuş Köyü'nde ve yine Erzincan Tercan'a bağlı Zorum Köyü'nde de Derviş Cemal Ocağı Dedeleri ve ziyaretler bulunurdu. İnaniş'a göre Derviş Cemal'in oturduğu köy kuru bir meşelik iken yemyeşil bir yere dönüşmüştür. Bir başka rivayete göre de Derviş Cemal Hacı Bektaş Dergahı'nda hizmet görmüş erenlerdendi. Hatta bu konuyu Derviş Cemalli dedeler sürekli anlatırlar. Ali Kemali'nin verdiği bilgilere göre Şeyh Hasan koluna mensup aşiretler Derviş Cemal Ocağı talipleridir. (Bak Ali Kemali 1932: 185)

EMİROĞULLARI/EMİRBEYLİ/HACI EMİRLİ OCAĞI

Alevi Tahtacıların iki ocağından biridir. Dedeleri Aydın Reşadiye'de bulunurlar. (Yılmaz 1948:17; Şapolyo 1964: 257, 289) Yörükân'a göre Hacı Emirli Ocağı'na bağlı Tahtacı Oymakları, Şehepli, Kabakçı ve Aydınli Oymakları'dır. Bu oymak Tahtacıları Aydın, İzmir, Adana, Denizli yörelerinde bulunmaktadır. (Yörükân 1998: 202-203)

GARİP MUSA OCAĞI

Sivas Divriği Güneş Köyü yakınında türbe ve tekkesi vardır.(Clarke 1998 ; Özen 1997: 58) Türbenin yakınında kutsal bir ziyaret haline gelmiş olan ardıç ağacı vardır.(36) Garip Musalı

dedesoyluların bir bölümü de Kars'ta bulunmaktadır. Bu ocaktan Musa Karakaş ve Kutluay Erdoğan'ın Ocaklarına ilişkin bilgi ve belgelerin günışığına yönelik çalışmaları oldukça yararlı olmaktadır.

GÖZÜ KIZIL OCAĞI

Gaziantep'te varolan Gözü Kızıl Camisi'ne (Clarke 1998: 203-208) adını veren evliyanın, Gözü Kızıl Ocağı'nın dayandığı ve Vilayetnamede adı geçen evliya ile aynı olup olmadığını bilemiyoruz. Ayrıca Şarkışla Karpınar Köyü'nde de(Kum 1957:1518n) bu ocak mensupları varmış.

HACİM SULTAN OCAĞI

Hacım Sultan'ın Uşak'ta Hacım bucağının Susuz mevkiinde türbesi bulunuyor. (Clarke 203-208) Hacım Sultan Ocağı Dedelerinin varolduğunu çeşitli sözlü verilerden duydum ancak nerede bulunduklarına ilişkin bilgiyi derlediğim bilgilerin çözümünden sonra sunacağım.

HIDIR ABDAL OCAĞI

Hıdır Abdal Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Sultan'ın oğludur. Türbesi Erzincan, Kemaliye Ocak Köyü'nde bulunmaktadır. Hem sözlü hem yazılı kaynaklara göre (Sevgen 1946; Dersimi 1997: 144) Hıdır Abdal Ocağı Dedeleri yüzyıllardır Hacı Bektaş Dergahı'na vekaleten Düşkün Ocağı olarak işlev görmüşlerdir. Özellikle Malatya, Erzincan ve Tunceli yörelerinden talipler Hıdır Abdal Sultan'ın türbesinin bulunduğu bu yere akın akın gelirler. Eskiden düşkünlük konularında başvuru makamı olan Hıdır Abdal Ocağı dedelerinin bu işlevi bugün artık geçmişte yaşanmış bir konu olmaktan öteye geçmeyecektir. Şimdi Hıdır Abdal'ın anısına her Ağustos'un ilk Pazar günü onbinlerce kişinin katıldığı büyük bir etkinlik düzenlenmektedir. Hıdır Abdal Ocağı'na mensup dedeler Ocak Köyü'nde 12 ailedir. Bunların dışındaki Ocaklılar talip soylu ailelere mensupturlar. Hıdır Abdal Ocağı'ndan dedesoylular Erzincan ve Sivas Divriği'nin (Mesela Höbek Köyü) çeşitli köylerinde de bulunmaktadır. Hıdır Abdal Ocağı'na bağlı talipler de Malatya, Erzincan ve Sivas yörelerinde bulunmaktadır. Bazı Garip Musalı dedesoylulardan dinlediğime göre de Hıdır Abdallı dedeler, Garip Musalı dedelere pirlık yapıyorlarmış.

HUBYAR OCAĞI

Hubyar Sultan'ın türbesi, Tokat'ın Almus İlçesi, Hubyar Tekke Köyü'nde bulunmaktadır. Hubyarlı Dedelerin kimisi onun İmam Rıza soyundan (37) kimi de İmam Musa Kazım soyundan olduğunu ve mürşidinin de Üryan Hızır olduğunu ifade ediyorlar. Yine Hubyar Sultan'ı, Hoca Ahmet Yesevi'nin okuttuğuna inanılıyor. Hubyar'ın dört oğlu varmış Mustafa Abdal, Himmet Abdal, Behzad Abdal, Hasan Abdal. Özellikle Tokat yöresinde Hubyarlı talipler yoğundur. Hubyar Sultan'a ilişkin bilgilerin yazılı olmaktan çok sözlü geleneğe dayanması ve varolan kısıtlı kaynakların da bazı kişilerce bilim dünyasından gizlenmesi ne yazık ki bazı bilgilerde

karmaşaya yol açmaktadır. Üzülerek ifade etmek istiyorum ki bazı kişilerin bencilliği çok köklü bir Alevi Ocağı'na ilişkin bilgilerin ortaya çıkmasını ne yazık ki engellemektedir.(

38

)

HÜSEYİN ABDAL OCAĞI

Hüseyin Abdal'ın türbesi Sivas Divriği İlçesindeki Aşudu Tekke (Güvenkaya) köyünde bulunmaktadır. (Özen 1997: 121) Karakesici Hüseyin Abdal olarak da adlandırılır. Bu Ocaktan dedesoylulara göre Karakesici Hüseyin Abdal Horasan'dan gelerek Hacı Bektaş Dergahı'nda hizmet etmiş. Sonra Aşudu Tekke(Güvenkaya) köyüne yerleşmiş burada halkı irşad etmiş ve burada Hakka yürümüştür.

İMAM MUSA-İ KAZIM OCAĞI

Dedelerden elde ettiğim bilgilere göre Elazığ, Baskil, Kumlutarla (Adaf) Köyü'nde, Erzurum, Tekman, Mir Seyid ve Erduran Köyleri'nde bu soydan dedeler var. Yine İmam Musa-i Kazım Ocağı talipleri de Tunceli ve Erzurum'da bulunuyorlar.

İMAM ZEYNEL ABİDİN OCAĞI

İmam Zeynel Abidin veya dedelerinin bulunduğu yer olan Kuyudere (Mineyik) Köyü'nün eski adı nedeniyle Mineyik Ocağı olarak da bilinir. İmam Zeynel Abidin Ocağı'ndan bazı dedeler bütün ocaklara mürşid olduklarını ileri sürerler. Diğer ocaklar gibi onların da mürşid olduğu ocaklar vardır. Ancak bütün ocakların mürşidi olduklarına dair bir uygulama olmamıştır. Bu ocaktan hala otantik dedeler bulunmaktadır.

KARA PİRBAD OCAĞI

Daha önce de belirttiğimiz üzere Kara Pirbad'da Karadonlu Can Baba diye adlandırılmaktadır. Kara Pirbat ziyareti Sivas'ın Divriği ilçesi, Karakeban Bucağı, Ömerli Köyü'ndedir. 22 Ekim 1999'da burayı ziyaret ederek bilgi topladık. Köyde bulunan yaşlıların anlattığına göre Kara Pirbad, Hacı Bektaş Veli tarafından Anadolu'da islamiyeti yaymakla görevlendirilmiş bir erendir. Son on onbeş yıldır da eski dedeler olmadığından köyde cem de yapılmamış.

KAYGUSUZ ABDAL OCAĞI

Kaygusuz Abdal'ın Dergahı Mısır Kahire Makattam tepesinde bulunuyor. Bu soydan hala ocakzadeler var. Bunların bazılarıyla Gaziantep'te görüştüm, ancak onlar Dedelik yapmıyorlardı.

KEÇECİ BABA OCAĞI

Keçeci Baba'nın türbesi Tokat Erbaa'ya yaklaşık 30 km uzaklıkta bulunan Keçeci Köyü'ndedir. Keçeci Ahi Baba olarak da bilinir. Keçeci Köyü'nde herkes ocakzadedir. Talipleri de Tokat ve Amasya yörelerindedir.

KOCA LEŞKER OCAĞI

Koca Leşker'in ziyaretgahı Erzincan'ın Bağıştas İstasyonu yakınlarında ve Fırat'ın yakınındadır. Türbenin yakınında oldukça eski mezarların bulunduğu bir mezarlık bulunmaktadır. Ayrıca buraya kurban ve lokma hizmetlerini görmek üzere bir yer yaptırılmıştır. Koca Leşker ile Koca Seyyid'in aynı evliya olduğunu ifade eden dedesoylular vardır. Ancak bu iki yerde yani hem Sün Köyü'nde Koca Seyyid'in türbesinin ve hem de Bağıştas yakınında Koca Leşker'in türbesinin olması bu durumu karmaşık hale getirmektedir.

KOCA SAÇLI SEYYİD MUHAMMED OCAĞI

Sivas Divriği İlçesi Erikli Köyü'ndedir. Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin dervişlerinden olduğu söylenir. (Özen 1997: 100) Böyle bir ocağın varlığını duymama karşın bu ocaktan dedelerle görüşme olanağım olmadı.

KÖSE SÜLEYMAN OCAĞI

Alevi Çepnilerin Ocağı'dır.(39) Görüştüğüm bir Çepni Dedesinden (40) elde ettiğim bilgilere göre Batı Anadolu'daki Çepnilerin piri, rehberi ve mürşidi bu ocaktır. Bu konuda başka alan çalışmaları yapıldıktan sonra daha sağlıklı bilgiler verilebilir düşüncesindeyim. Bu ocak dedeleri de kendilerine pir olarak Hacıbektaş Çelebilerini kabul ederler. Sözlü geleneğe göre, Köse Süleyman, İmam Rıza soyundan Yunus Mukri'nin oğludur ve Köse Savaş'ında şehit olmuştur. Onun soyundan gelenler boyları olan Çepnilerle Anadolu'da inaçlarını ve geleneklerini sürdürmüşlerdir. Ocağın en önemli merkezi, Balıkesir, Merkeze bağlı Kavakbaşı Köyü'dür. Ayrıca Bergama'nın Narlıca Köyü'nde de Köse Süleyman Ocağı Dedeleri bulunmaktadır.(41

) Kavakbaşı Köyü'nden Enver Oğuz Dede ile görüştük ve kendisi balıkesir yöresinde 30 civarında Çepni köyü olduğunu ifade etti. Ayrıca çeşitli icazetnameleri de verdi.

KUL HİMMET OCAĞI

Kul Himmet Ocağı'nın merkezi Tokat'ın Almus ilçesi Görümlü (Varzıl) Köyü'ndedir. Kul Himmet Ocağı dedeleri bu köydedir. Yedi Ulu Ozandan biri olan Kul Himmet'e ilişkin bir çok menkıbe ve deyişleri yüzyıllardır dilden dile dolaşmaktadır. Bu ocağın Tokat ve çevresinde bir çok talibi bulunmaktadır.

KUREYŞAN/HACI KUREYŞ OCAĞI

Bu soydan dedelerin anlattığına göre Hacı Kureyş, Seyyid Mahmut Hayrani'nin soyundan gelmektedir. Düzgün Baba da Hacı Kureyş'in tek oğludur. Tunceli'deki ocak Mazgirt kazasının Düzgün Baba Dağı civarındaki Büyük Köyü'ndedir. Rivayete göre Moğol istilasıyla başlayan göç sırasında Hacı Kureyş, Horasan'dan çıkarak Nizip'in Milelis Köyü'ne gelmiş, burada Hakka yürümüştü ve köy civarındaki Zarar mevkiine defnedilmiştir. Tunceli, Nazımiye ve Mazgirt'te, Adıyaman'ın Yukarı Şeyhler Köyü'nde de bu ocağa mensup Dede aileleri bulunmaktadır. Halk tarafından Kureyşan Ocağı Dedeleri ruh hastalıklarına şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmektedirler. Bu ocağın bir merkezi'nin de Malatya'nın eski Adıyaman mıntıkasında olduğu ileri sürülmektedir. Tunceli'de başta Kureyşan aşireti olmak üzere Bahtiyarlar, Sisanlar, Erzincan'ın Cibice Boğazı'ndaki Balabanlar, Kuziçan'daki Çarekanlılar, Haydaran, Demenan, Yusufan, Karsan, Alan, Lolan, Şeyhmehmetli aşiretleri ve Koç ve Kalan aşiretlerinin bir bölümü Kureyşan Ocağı'nın talipleridir. Yine bir araştırmada belirtildiği üzere Adıyaman'ın Kayabaşı Köyü'nün 2 km güneyinde Hacı Kureyş ve oğlunun bulunduğu ziyaret vardır.(Clarke 1998: 204). Bir rivayete göre bir keramet olayı sonrasında Baba Mansur mürşid, Kureyş Baba pir, Derviş Beyaz da rehberlik görevlerini paylaşmışlardır. (Aynı yönde bk.: Yazıcı 1996: 53-55)

MUNZUR BABA/SULTAN MUNZUR OCAĞI

Munzur Ocağı'nın talipleri Erzincan, Kemah ve Tunceli'nin çeşitli yerlerindedirler. Ali Kemali'nin verdiği bilgilere göre Sultan Munzur (42) evlâdı; Tunceli Ovacık kazasının Ziyaret, Erzincan'ın Kıştım Köyü ve Başköy nahiyesinde bulunurlar.(Ali Kemali 1932: 193)

PİR SULTAN OCAĞI

Hem Sivas, Yıldızeli, Banaz Köyü ve hem de Tunceli, Pülümür ilçesi Hacılı Köyü'ndedir. Bu köyün adı eskiden Bahçecik idi. Bir rivayete göre burada bulunan Ocakzadeler, Sivas'ta bulunan Pir Sultan Abdal'ın soyundandırılar. Bu köyün bütünüyle ocakzade olan halkı Kerbela'ya gidip geleli köyün adı Bahçecik'ten Hacılı'ya dönüşmüştür. Bu köydeki cemevinin içinde onun ilk inşaatı sırasında Pir Sultan'ın Horasan'dan getirdiğine inanılan ve ziyaret haline gelmiş olan bir ağaç sütun vardır. Bu direği inanışa göre Pir Sultan Abdal Horasan'dan getirmiştir. Halk arasında bu direğin büyük bir ağırlık üzerinde olmasına karşın havada durduğu inanışı yaygındır. Bu direk yüzyıllardır cem ibadetlerinin yürütüldüğü bir cem odasının içinde bulunmaktadır. Bu cem odasına ilişkin de bir çok kerametler anlatılmaktadır. Ruslar buraları işgal ettiğinde burayı yakmak istemişler ama başaramamışlardır. Bu cemevini 1 Kasım 1999'da ziyaret ettim. Burada 1996'da kendisiyle Şahkulu Dergahı'nda görüştüğüm Pir Sultan Ocağı dedelerinden Mehmet Çelebi ile görüştüm.

PİRİ BABA OCAĞI

Piri Baba'nın türbesi Amasya'nın Merzifon ilçesi Tekke mahallesinde bulunmaktadır. Piri Baba

Ocağı'ndan gelen dede aileleri yine Merzifon'un Oymak Köyü'nde bulunurlar.(43)

SARI SALTİK OCAĞI

Tunceli'de Hozat-Ovacık yolu üzerinde 2000 metre yükseklikte bir tepede oldukça bakımlı bir türbe içinde Sarı İsmail ve Sarı Sultan da denilen (Aynı yönde bk. Ali Kemali 1932: 192) Sarı Saltık yatmaktadır. Sarı Saltık Hakka yürüdüğünde yedi tabutta baş göstermiş. Sarı saltık'ın Anadolu dışında da makamları bulunmaktadır. Eskiden Sarı Saltık ziyareti Dersim aşiretlerinin vicdanı durumundaydı. En büyük antlar onun başında içilir, aşiretler antlaşmalarını bu ziyaretin başında yaparlardı. Bu ziyaretin yakınında bulunan Karaca Köyü'nde bulunan seyitler Sarı Saltuk Ocağı dedeleridir.(44) Ancak eskiden göç etmiş ve Sivas, Erzincan gibi başka yerlere yerleşmiş bulunan Sarı Saltık Ocağı'na mensup dede aileleri bulunmaktadır. Gölpınarlı'ya göre Divrik Gürenlerli Köyü'nde de Sarı Saltuklu Dede aileleri vardır. (Gölpınarlı 1961: 45); Eskiden halk ağız ve göz hastalıkları için Sarı Saltık Dedelerine gelirlerdi. Bu soydan dedelerden birinden dinlediğim şu kısa bilgi dedelerin nasıl çeşitli yerlere dağıldığını gösteriyor: "... Sivas İmranlı İlçesinin Tokluca Köyü'nden Emir Hüseyin'in torunu Seyit Kasım'ım ben. Dedem Tunceli Hozat'ın Ağvıran Köyü'nden gelmiş. Erzincan'ın Kabullar Köyü'ne oradan da bu İmranlı'ya gelmişler burada 200-300 senelik mazimiz var. Bizim ocak Sarı Saltık, Musayı Kazım'a bağlı. Tapduk Emre'den el alma Sarı Saltuk Sultan. Hünkara hizmet eden Tapduk Emre'den el almış. Soy şeceresinde böyle yazılıdır. Bir şecere var heder olmuş Tunceli Hozat'ta. Bir de Sivas'ın Ezeltere Köyü'nde...

" (

45

) Sarı Saltık'ın menkıbevi yaşamına göre yedi tabutta baş gösterdiğine inanılır ve buna dayanarak da bir çok yerde makam ve türbelerinin olduğu söylenir. Bunların en tanınmışları yukarıda belirttiğim Tunceli'deki ziyaret ve Romanya Kaligra'da Babadağ'da bulunan Sarı Saltuk türbeleridir. Ayrıca son olarak Sivas Koyulhisar Bahçe Köyü Delmece yaylasında da bir Sarı Saltuk ziyareti bulunduğunu öğrendim.

SARIBAL OCAĞI

Sarıbal Ocağı'nın Sarı Saltık Ocağı'ndan ayrılma olduğu söylenir. Sarıbal Ocağı Dedeleri Gümüşhane'de bulunurlar. Çelebilerden icazet almak suretiyle bu hizmetlerini sürdürürler. Bu ocağın talipleri Giresun'un Kayacık Köyü'nde, Şebinkarahisar, Karaköy, Armutlu, Toklal, Leylek, Aziz ve Suboyu köyleri, Gümüşhane Şiran'a bağlı Kırıntı, Yeniköy ve Çal köylerinde bulunmaktadır.(46)

SEYYİD BABA OCAĞI

Seyyid Baba türbesi, Divriği Akmeşe (Ziniski) köyündedir. Bu köyde ve yakın köylerde Seyyid Baba Ocağı dedeleri bulunur. Talipleri de yine Divriği yöresindedir.(47)

SEYİT SEYFİ OCAĞI

Bu ocak evladı Musa Küçük Dede'nin verdiği bilgilere göre Seyit Seyfi, Oniki İmamların yedincisi olan İmam Musa Kazım evlatlarındandır. Elazığ ili, Palu ilçesinde Seydili Köyü'nde ocağı vardır. Ocak ve Vakfiye şu anda kullanılmamaktadır. Tunceli, Elazığ yöresinde Seyit Sabun olarak bilinir. Vesikalarda ise Seyit Sabır olarak geçmektedir. Doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmemekle birlikte, Yavuz Selim döneminde yaşadığı biliniyor. Bu soydan gelenler Tunceli'ye yerleşmişlerdir. Mazgirt ilçesinde Seyitli ve Balan köylerini yurt edinmişlerdir. /p>

SULTAN SİNEMİL OCAĞI

Kahramanmaraş Elbistan ilçesinin Kantarma Köyü, Sinemil Ocağı'nın dedelerinin mekanı olarak bilinir. 6 Kasım 1999'da Kantarma Köyü'nü ziyaret ettiğimde bu Alevi Ocağı'nda eski dedelerin artık hiç kalmadığını bizzat gördüm. Kantarma'nın ünlü dedelerinden Hakka yürümüştü olan Tacim Dede'nin oğlu Ali Ekber Dede'nin evinde Kantarma'nın eski günlerindeki canlılığı ve sosyal yaşamı dinledik. Erzincan Kemah'ın Nekkâr oğlu ve Vaver, (Ali Kemali 1932: 193) Ayrıca Kemah'ın Dere köyü ve Malatya Akçadağ'da Sinemil Ocağı'ndan dedeler bulunurlar.

ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞI

Şah İbrahim Veli Ocağı'nın merkezi, Malatya'nın Arguvan ilçesinde bulunan Ballıkaya (Mezirme) Köyü'dür. Şah İbrahimli Dedeler bu köyde bulunurlar. 30 Ekim 1999'da burayı ziyaretim sırasında Hasan Yıldırım Dede'den(48) edindiğim bilgilere göre: “*Şah Veli, yani Şah İbrahim İran'ın Erdebil kentinden Elazığ'ın Sün Köyü'ne geliyor. Oradan Arguvan Eymir köyüne geliyor orada kalıyor. Sonra da bir müddet Kozdere Köyü'nde kalıyor. Burada Mezirme'de kendisine bağlı 3-5 talip evi varmış onlarla kalıyor. Burada onlarla kalıyor. Bir müddet geçenden sonra Kerbela'ya Hz. Hüseyin'e ziyarete gidiyor. 7 sefer gidiyor Kerbela'ya, En son gitmesinde oğlu Şah Hüseyinle ve talipleriyle vedalaşıyor. Ben bir daha gelmeyeceğim diyor ve burada iki emanet bırakıyor. Birisi ayağının pabucu, şimdi hali hazırda burada mevcut, ikincisi de elinin asası dediğimiz karadirek. Bu emanetleri burada bırakıyor. Ondan sonra da dua ediyor. Beni gören bunları bu emanetleri görsün diyor. Ondan sonra da nereden başı ağrıyan, bir derdi olan olsa çevrilip buraya geliyor, en son çareyi burada buluyor. Pabuç yıllardır hep aynı ailede bulunuyor. Her yerden buraya ziyaretçiler geliyor. Şah İbrahim Veli ile, Hacı Bektaş Veli ikisi amca çocuklarıymış. 7. İmam İmam Musa-i Kazım'ın soyundan geliyorlar.*

” Malatya çevresinde bu ocağın talipleri bulunmaktadır. Yakın zamanda hakka yürüyen Gürgür Dede bu ocağın aktif dedelerindendi.(

49

)

ŞEYH AHMET DEDE OCAĞI

Ali Kemali'nin verdiği bilgilere göre Ocaktır ama yeri belli değildir. Ancak ve Şeyh Hasan onun soyundandır. Malatya, Erzincan, Tercan ve Tunceli Mazgirt'te dedeleri bulunur. Şeyh Ahmed

Yesevî evlâdındandır, bütün seyyit ve ocakların serçeşmesidir. Biri Şeyh Hasan, diğeri Seyyit namında iki oğlu vardır, bazı aşiretler, bu iki babadan türemişlerdir; fakat o aşiretler beyninde seyyit namı zikredilmez, her ikisinin soyuna birden (Şeyh Hasanlı) adı verilir. (Ali Kemali 1932: 192) Cemal Abdallı bir dedenin anlattığına göre Şeyh Ahmet Dede Ocağı, Cemal Abdallıların piri olurmuş.

ŞEYH ÇOBAN OCAĞI

Şeyh Çoban Ocağı'nın merkezi Tunceli, Mazgirttir. Türbesi oradadır. Şeyh Çoban soyundan dedelerin bir bölümü Elazığ'ın içinde Fevzi Çakmak mahallesinde diğeri bir bölümü ise Çorum, Alaca ilçesi Büyükeşlik köyünde bulunmaktadır. Şeyh Çoban Ocağı talipleri Çorum, Sivas, Tunceli ve Elazığ bölgelerinde bulunmaktadır. Pilvenk ve Kavli aşiretinin bir bölümü de bu ocağın talibidir. (Onarlı 1999a: 26-27)

ŞEYH DELİL BERHİCAN OCAĞI

Bu ocağın merkezi Tunceli yakınında Kırmızıdağ'ın güneybatısındaki Dedeoğaç (Pilvenk) Köyü'ndedir. Bu ocağın kurucusu bu köyde türbesi olan Şeyh Delil Berhican'dır. Menkıbeye göre bu zat bir gün müritleriyle birlikte bir kuzu yemişler; sonra kuzunun kemiklerini bir araya getirip dua etmiş, kuzu dirilmiş, bundan dolayı da “*kuzuyu diriltten şeyh*” manasına kendisine Şeyh Delil Berhican denilmiştir. (Ali Kemali 1932: 12) Gazi Üniversitesi'nin hazırladığı belgesel çerçevesinde Tunceli'de bulunduğumuz sırada buraya da gitmek istemiştik ancak hem programın yoğunluğu ve hem de güvenlik güçlerince bu köyde kimsenin yaşamadığının ve harap olduğunun ifade edilmesi sonucu gidilemedi. (

50

)

ŞEYH HASAN OCAĞI

Şeyh Hasan Ocağı denildiği zaman onunla ilintili dört ocağı daha açıklamak gerekir. Bunlar Sultan Onar Ocağı, Şeyh Ahmet Dede Ocağı, Şeyh Bahşiş Ocağı ve Seyyidan Ocağıdır. Sultan Onar Ocağı olarak bilinen, Şeyh Hasan'ın Piri Baba'nın kızıyla evliliklerinden olma çocuklarının Malatya Arapgir ilçesine bağlı Onar Köyü'nde kurdukları ocaktır. Şeyh Ahmet Dede Ocağı olarak bilinen, Şeyh Hasan'ın kardeşi ve Şeyh Hasan oymağının ikinci reisi olan Şeyh Ahmet'in çocuklarının Elazığ, Baskil'e bağlı Tabanbükü (Şeyh Hasan) Köyü'nde kurdukları ocaktır. Şeyh Bahşiş Ocağı, yine Şeyh Hasan'ın evlatlarının Elazığ, Baskil'e bağlı Kumlutarla (Adaf) Köyü'nde kurdukları ocaktır. Seyyidan Ocağı olarak bilinen, yine Şeyh Hasan'ın oğlunun torunlarından Seyyid adlı bir zatın Tunceli'nin Bodik Köyü'nde (Ali Kemali 1932: 188) kurduğu ocaktır. Şeyh Hasan'ın oğlunun diğeri torunlarından Şeyh Hasan ise, Tunceli Ağdat Köyü'nde Şeyh Hasan Ocağı'nı kurmuşlardır. Ataları Şeyh Hasan'ın ocağına “Büyük Şeyh Hasan Ocağı” ya da sadece “Büyük Ocak” denir ki bu Malatya Arapgir'e bağlı Onar Köyü'ndedir. Torun Şeyh Hasan'ın Ağdat'taki ocağına ise Küçük Şeyh Hasan Ocağı denilmektedir. (Onarlı 1999b)

ÜRYAN HIZIR/SULTAN HIDIR OCAĞI

Üryan Hızır Ocağı Tunceli ilinde Pertek-Hozat yolu kenarında bir sırtın üzerinde bulunan Dorutay (Zeve) Köyü'ndedir. Bu köyde Üryan Hızır'ın kutsal ziyaretgahı bulunur. Bu ocak çocuğu olmayanlar, sara ve akıl hastalarının akınına uğramakla ünlüdür. (Ayrıca bak: Dersimi 1997: 128) Bu ocağın Kahramanmaraş ve Erzurumda da talipleri bulunur. Hubyar Dedeleri mürşit ocaklarının Üryan Hızır olduğunu söylerler. 3-4 Kasım 1999 tarihinde bu köye yaptığım ziyarette Ocağı gördüm. Bu köyün tamamı taliplerden oluşuyor. Dört aileye dayanıyormuş Dorutay köylüleri. Üryan Hızırlı ve Ağuiçenli Dedeler zaman zaman bu köye gelerek cem yapıyor ve sorunları çözmeye çalışıyorlarmış.

YALINCAK ABDAL/YALINCAK SULTAN OCAĞI

Yalıncağ Sultan'ın türbesi Sivas Yalıncağ Köyü'ndedir. Sivas'ın Hafik ilçesi'ne bağlı Karayaprak Köyü'nde bu ocaksoylu dedeler bulunur. Köyün tümü ocakzadedir.Yalıncağ Abdal Ocağı'nın Sivas, Yozgat, Çorum, Malatya ve Amasya yörelerinde talipleri bulunmaktadır.

YANYATIR/YANINYATIR/YANYATIROĞULLARI OCAĞI

İki Tahtacı ocağından bir diğeri olan Yanyatır Ocağı dedeleri İzmir Narlıdere'de bulunurlar. Bu ocağın talipleri Hacı Emirli Ocağı'na oranla daha fazladır. Bazı yazarlara göre Çepnilerle, Tahtacılar Narlıdere'ye bağlıdır. (Erk 1954: 93,96; Şapolyo 1964: 257, 289) Yanyatır Ocağı'na bağlı oniki tahtacı ocağı bulunmaktadır. Bunlar Çobanlı, Çaylak, Sivrikülahlı, Cingöz, Üsküdarlı, Enseli, Ala Abalı, Çiçili, Mazıcı, Kahyalı, Gökçeli ve Nacarlı Oymakları'dır. Tahtacı talipleri olan bu oymaklar Kıbrıs, İzmir, Bergama, Menemen, Adana, Manisa Akhisar, Balıkesir, Çanakkale yörelerinde yaşamaktadırlar. (Yörükan 1998: 178-209)

EKLER:

[Ek 1: Alevi Ocakları\(Karma Liste\)](#)

Ek 2: Çelebilerden Alınan Belge Örneği

EK 2: ÇELEBİLERDEN ALINAN BELGE ÖRNEKLERİ:

Burada Çelebilerden her yıl izin almak suretiyle taliplerini görebilen Dedelerin elde ettikleri belgelerden iki örnek sunmak istiyorum:

BELGE 1: *Niksar'ın Geyran Köyü'nden Seyit Bilal Evlatlarından Mekanoglu Evlatlarından Ali oğlu Mustafa Erdoğan buraya gelip Dergah-ı Hazret-i Pir'i ziyaret etmiş görüşmüş. Evvelce babası Ali Erdoğan da gelmiş gitmiş ellerindeki vesikalarda evvelce tetkik edilmiş olduğundan Mekanoglu Ocağı'na bağlı talibanın kendisine lazım gelen itaat ve inkıyatta bulunmaları iş'ar bilvesile cümleye selam ve beyanı muhabbet olunur. 12 Ekim 1981*

BELGE 2: *Nacarlı'dan Şükür Abdal evlatlarından Abdullah Şükür Abdal bu defa gene Hacibektaş'a gelip Dergahı Hazreti Piri ziyaret etmiş olduğundan kendisinin bu ziyaretini mübeyyin iş bu ziyaretname kendisine verildi. 16/8/969*

DİPNOTLAR:

(1) Biz burada Nusayriler (Arap Alevileri) den ve onlarda Dede'nin işlevlerini yerine getiren "Şeyh"lerden söz etmeyeceğiz. Onlarda dinsel ibadetlerde ve uygulamada Kızılbaş Alevilere göre önemli farklılıklar dikkat çekiyor. Hatay (İskenderun) bölgesinde yaşayan Nusayri Aleviler, Anadolu'nun değişik yörelerinde yaşayan Tahtacı, Çepni, Amucalı gibi adlarla da bilinen ve genel olarak Kızılbaş Aleviler diye adlandırdığımız topluluklardan bazı farklılıklara sahip bir inanç yapısına sahiptirler. Onları da ayrı olarak incelemek gerekir. Burada konumuz Kızılbaş Aleviler olduğundan Nusayrilerden ve Dedebabalara bağlı Bektaşilerden söz etmeyeceğiz.

(2) Bu köyün adı Söğütlütepe olarak da biliniyor.

(3) Hem Banaz, hem Hacılı köyleri de yüzyıllardır Pir Sultan Ocağı dedelerinin mekânları olarak biliniyor. Ancak Pülümür'deki ocak, Tunceli yöresi dışında pek bilinmemektedir.

(4) Anzazar'ın yeni adı bazı kaynaklarda Kevendüzü olarak geçmektedir. (Özen 1997:134) Bana Eğrisu olarak ifade edildi.

(5) Bu konuda bazı örnekler verilebilir ki bunlar da alan çalışmalarına dayanmamaktadır. 33. Geleneksel Hacı Bektaş Veli'yi Anma Törenleri çerçevesinde 17 Ağustos 1996'da Nejat Birdoğan, Hüseyin Gazi Metin, Hıdır Temel, Aziz Yalçın ve Şahin Ulusoy'un katıldıkları "*Alevi-Bektaşî Düşüncesinde Dedelik Kurumu'nun Konumu*" adlı bir panel düzenlenmiştir. Ayrıca İslami İlimler Araştırmalar Vakfı'nın 23 Kasım 1997'de düzenlediği "Alevilik" Sempozyumunda İngiliz Antropolog David Shankland çok genel veriler içeren "*Alevilik'te Dede ve Talip Arasındaki Değişen İlişkiler Hakkında Bir İnceleme*" adlı bir tebliğ sunmuştur. (Shankland 1999)

(6) Şahkulu Dergahı'nda 1623 kişi üzerinde uygulanan ankette "*Alevilikle ilgili bilgileri kimden öğrendiniz?*" sorusuna sadece % 27'si Dedelerden öğrenildiğini ifade etmişlerdir. Yine "*Sizce Dedeler topluma faydalı mıdır?*" şeklindeki soruya ancak % 47'si evet şeklinde yanıtlamışlardır. Bu yanıtlar şüpheye yer vermeyecek biçimde Dedelerin talipler üzerindeki etkilerindeki zayıflamayı açıkça göstermektedir. Bu evet diyenlerin de Cemevlerine gelen kişilerden oluştuğuna dikkat edilmelidir. Gelmeyen kişiler arasında bu oran çok daha yükselecektir. (Ayrıntılı bilgi için bk.: Aktaş 1999)

(7) Bu katkılardan hem toplantıda hem toplantı sonrası yayınlanan kitapta sözedilmemesi büyük bir vefasızlık örneğidir. Bunu belirtmek bile beni üzüyor ancak bazı gerçeklerin bilinmesi bakımından bunu bilim dünyasının bilgisine sunmak istedim.

(8) Bizim çalışmalarımızda dikkat edilmesi gereken en önemli nokta Dedelik Kurumu ve Ocak sistemine ilişkin bizim çalışmalarımızın Anadolu'daki bütün Alevi gruplara ilişkin olmadığıdır. Batı Anadolu bizim alan çalışmalarımızın kapsamı dışındadır. Her ne kadar bu bölgelerde de zaman zaman araştırma ziyaretleri gerçekleştirsem de, bu tanımaya yönelikti, yoksa ben çalışmalarımı bu bölge üzerinde yoğunlaştırmadım.

(9) Öztürk bu ilişkiyi şu şekilde açıklıyor: "... *Talip- Rehber-Pir Mürşid dörtlüsünü ele alalım.*

Talibin, Pir'in ve Rehberin ayrı ayrı olarak hem piri, hem de mürşidi olur. Ve bunlar birbirine bağlantılıdır. Yukarıdaki dörtlü üzerinden açıklayalım. Rehberin rehberi, talibe pir olur. Pirin rehberi ise talibe mürşit olur.. .” (Öztürk 1972: 49-50)

(10) Bu konuda Ekler bölümünde verdiğim iki örnek için bk. Ek 2.

(11) Karakazan Hakkı olarak da ifade edilir.

(12) Böyle bir dedesoylu kitap da yayınlamıştır: Pir Ahmet Dikme, *Haykırıp Duyuramadıklarım Bir Alevi Dedesinin Düşünceleri*, İstanbul, Ant Yayınları, 1999.

(13) Şecereler konusunda S. Öztürk şu bilgileri veriyor: “İncelediğimiz birkaç soy kütüğü, bunların köken olarak Horasan’dan geldiklerini yazmaktadır. En önemlileri Pilvenk, Kureyşan ve Derviş Beyazlılara ait olan soy kütükleridir. Hepsi de Selçuklu hükümdarı Alaattin Keykubattan zamanımıza değin bir çok hükümdarın onayını taşımaktadır. Anadolu’ya ilk geldikleri zaman Alaattin Keykubat tarafından babalıkları tescil edilmiş ve bir çok aşiretlerin bunlara çıralık vermesi mecbur edilmiştir..”

(14) Cemler bu nedenle özellikle kış aylarında yoğunlaşmaktadır. Bu dönemde hasat mevsimi ve tarımsal faaliyet sona ermiştir ve böylece Anadolu’nun sosyo-ekonomik koşulları gereği ibadetler daha olanaklı hale gelmektedir.

(15) Erzincanlı bir talip Dedelerin köylerine her gelişinde kendisinden daha varlıklı olan amcasıgilde kaldıklarını ve Dedeleri hep evinde konuk etmeyi çok istediğini özlemle anlattı. (24 Ekim 1999 Erzincan Bağıştaş’ta bulunan Koca Leşker Türbesi’ni ziyaretim sırasında Alevi taliplerle yaptığım görüşmeler.)

(16) İmam Rıza Ocağı’nda Bahri Er Dede ile Görüşme Ekim 1999.

(17) Aynı yönde bk: Yavuz 1968: 10 ; Sevgen 1946: 21.

(18) Alevilerdeki ocakların, eski Türklerdeki ocak kültü ile ilgisi olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak bu konuda bilimsel veriler doğrultusunda araştırılmalar yapılması gerekmektedir.

(19) Bu konuyla ciddi olarak ilk ilgilenen kişilerden biri olmakla birlikte sağlıklı bir alan bilgisine dayanmayan iddialı verilerin yeraldığı bir çalışma için bk. (Birdoğan 1992a).

(20) Ocakzade Dedelerde bulunan “Şecerele”in konunun uzmanlarınca ve çok dikkatli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Anadolu’da değişik ocakzade Dede ailelerine ait bu belgelerin büyük bir bölümünün toplanmasının birçok, baba, abdal gibi lakaplar taşıyan heterodoks dervişin yaşamlarının üzerini örten giz perdesini aydınlatabileceğine de inanıyorum. Bugün olmuş, Baba Mansur, Hıdır Abdal, Karaca Ahmed, Hubyar Sultan, Hacı Kureyş, Şeyh Hasan, Ağu İçen, Sarı Saltuk, Güvenç Abdal, Koca Leşker, Seyit Cemal ve daha birçok Alevi Ocaklarına adlarını vermiş (ki Alevi Ocakları onların soylarından gelenlerce oluşturulmuştur) kolonizatör dervişlerin yaşamları bir giz perdesi altında kalmayı, ancak menkıbevi yönleri yüzyıllardır sözlü halk geleneğince aktarılmayı sürdürmektedir. Söz ettiğimiz elyazması eserlerin, şecerelelerin toplanması ile biz bu şu anda yarı menkıbevi şahsiyetlerle ilgili çok daha fazla tarihsel bilgi elde edilebileceğine inanıyoruz.

(21) Bu konuda Sevgen şöyle diyor: “...*Hıdır Abdal Ocağı, Anadolu Aleviliği ve Kızılbaşlığın payeli bir ocağıdır. Yukarıda bir tesadüfle kaydedildiği gibi bu ocak postnişini, Çelebiye vekaleten ağır cezaları affetmek selahiyetini haizdir.*”
(Sevgen 1946: 255), Ayrıca aynı yönde bak. (Dersimi 1997: 144)

(22) Tarîk-Pençe sorunu bugün bile dedeler arasında hararetle tartışılan konulardandır. Dergahlar ve Cemevlerinde dedelerle yaptığımız görüşmeler sırasında bu konuda bir çok tartışmaya tanık oldum. (A. Yaman)

(23) Şeyh Hasan Ocağı’ndan Yusuf Dede ile 24 Ağustos 1996’da Şahkulu Sultan Dergahı’nda görüştüm.

(24) Bu görüşme 31 Ekim 1999 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

(25) Ben 1994'ten bu yana topladığım yazılı notlar, teyp ve kamera kayıtlarının tümünü çözebilmiş değilim. Bunların tümünü çözmeden yapacağım değerlendirmelerin de yetersiz olduğunun bilincindeyim. Ancak sürekli ve yoğun çaba harcayarak hem her geçen gün azalan dedelerle görüşmeye çalışmak, hem de bunların değerlendirmesini başarmak mümkün olamadı. Şu aşamada bununla yetinmek zorundayız. Önümüzdeki yıllarda çok daha ayrıntılı bilgiler verebileceğimizi sanıyorum.

(26) Aynı konuyu bir yabancı araştırmacı da Anadolu'daki araştırmalarında gözlemlemiştir. (Chater 1928: 496)

(27) Alan çalışmalarında sorduğum kadarıyla bugün yaşlı kuşak dışındaki insanların çoğunluğu özellikle de gençler bağlı oldukları ocakların adlarını bilmemektedirler. (Aynı yönde bk.: Yazıcı 1996: 59)

(28) Bu konuda kurumlara yönelik genel bir denemeyi şurada yapmaya çalışmıştım: (Yaman 2000: 191-225.)

(29) Ocaklar hakkında öncü bilgiler veren iki kaynağa değinmek istiyorum : Ali Kemali'ye göre Seyyitler: Şeyh Ahmet Dede, Ağı İçenler, Kızıl Veli evlâdı, Sarı Saltık, Nuri dede evlâdı, Gözcü kara Ahmet dede evlâdı, Kara Pirvat evlâdı, Şeyh Aziz Mahmut evlâdı, Şeyh Hasan evlâdı, Şeyh Samut evlâdı, Şeyh Çoban evlâdı, Şeyh Delil Bercan, Nusayri Musai Tusî evlâdı, Baba Mansurlar, Üryan Hizir ocağı, Hizir Aptal ocağı, Cemal Aptal ocağı, Munzur Aptal ocağı, Yalıncık Aptal ocağı, Sultan Onar ocağı, Seyyit Sabun evladi, Şeyh Safi evlâdı, Pir Sultan evlâdı, Sultan Munzur evlâdı, Aptal Musa evlâdı, Ali Abbas, Keçeci baba ocağı, Sinemilli ocağı. (Ali Kemali 1932: 192-193) Ali Kemali'ye göre Seyitlerin hakim oldukları aşiretlere göre tasnifi: Kureyşanlılar, Baba Mansurlar, Pir Sultanlar, Ağu içenler, Sarı Saltıklar, Üryan Hızırlar, Seyyit Sabunlar, Sinemenliler(Sinemilliler), Derviş Cemalliler, Şeyh Ahmet Dedeler. (Ali Kemali 1932: 184) S. Öztürk'e göre Tunceli'de bulunan dedesoylu aşiretler şunlardır: Kureşanlılar, Baba mansurlular, Seyitkemalliler, Şihhasananlılar, Pilvenkililer, Pirsultanlılar, Dervişbeyazlılar, Ağuçanlılar, Aliabbaslılar, Dervişabdallılar, Kızıldelililer, Üryanhızırlılar, Sultanmunzurlular, Dervişcemalliler, Seyitsabunlular ve Sarısaltıklılar. (Öztürk 1972: 46)

(30) Bu köyün bir adı da Söğütlütepe'dir.

(31) Bazı Ağuiçenli Dedesoylular, Ağuiçen ile Seyyit Mençek'in aynı kişi olduğunu söylerken bir bölümü de farklı kişiler olduğunu savunmaktadırlar.

(32) Bu konuda sayın Yesari Gökçe'den edindiğim bilgiler.

(33) 1938'de bu duvar devlet tarafından yıktırıldığı (Uluğ 1939b: 83) gibi özellikle son onyıllarda terör nedeniyle de zarar görmüştür. 2 Kasım 1999'da Tunceli'nin Mazgirt ilçesine bağlı Darıkent (Muhundi) bucağında bu duvarın bulunduğu yeri ziyaret ettim. Duvar bir oda şeklinde Cemevi içine alınmış, yeniden yapılan bu cem odasının içinde bulunan bazı ağaç sütunlar ve ziyaret niteliğinde bazı eşyalar var.

(34) Sivas, Zara, Kızılale Köyü'nden Baba Mansurlu Dedelerle ben de görüştüm. Mesela aslen buralı Veli Gülsoy Dede şu anda Gazi Cemevi'nde Dedelik yapmaktadır. Eskiden Kızılale'de önemli Baba Mansurlu Dedeler varmış.

(35) Rahmetli Medet Şahin Dede 1995'te kendisiyle yaptığım görüşmede bunu ifade etti. Ayrıca 1997'de görüştüğüm Celal Abbas Ocağı'ndan Fethi Erdoğan Dede de kendilerini Celal Abbas Ocağı'ndan bildiklerini ancak kendilerinde bulunan şecerede Ali Abbas olarak ifade edilmesi ile böyle bir kaniya vardığını ifade etti.

(36) 21 Ekim 1999'da Garip Musa Ocağı'nı ziyaret ettim.

(37) 4 Mayıs 1997'de Hubyar Ocağı'ndan Mustafa Karaya Dede ile görüşme.

(38) Burada Hubyar Ocağı ile ilgili görüştüğüm saygıdeğer Eraslan Doğanay, İlyas Demirtaş, Ahmet Coşkun ve Aşık Cumuk (Cuma Karataş) Dedelere teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

(39) Yine Balıkesir'in Bahçedere Köyü'nde de Çepni Dedeleri bulunduğu gibi (Gelir 1999: 102) Gaziantep'in Milelis köyünde de Çepni Dedeleri bulunurmuş. (Bayatlı 1957: 10) Ancak bu kaynaklarda Ocakları belirtilmediğinden Köse Süleyman Ocağı'ndan olup olmadıklarını bilmiyorum. Çepniler üzerine araştırma yapmış olan Altan Gökalp'e göre Çepni babaları seçimle geliyor ve bu seçim baba ailesi soylar arasında yoğun rekabete sahne oluyor. (Gökalp 1977: 101-103)

(40) Köse Süleyman Ocağı'ndan Seyfi Oğuz Dede'den aldığım bilgiler.

(41) Bergama, Pınarköy'de de Çepni Dedeleri olduğunu öğrendim ancak Ocaklarına ilişkin bilgi edinemedim.

(42) Munzur Baba ile ilgili efsane için bk: (Yaman 1998: 94)

(43) Merzifon'da bulunan Piri Baba'yı 27 Ekim 1999'da ziyaret ettim

(44) Bu konularda Sarı Saltuk Ocağı'ndan Ahmet Yurt Dede ile hem 1996'da İstanbul'da hem 1999'da Tunceli'de görüştüm. Ayrıca bak: Dersimi 1997: 138-139.

(45) Sarı Saltuk Ocağı'ndan Kasım Yılmaz Dede ile 19 Aralık 1996'da Şahkulu Dergahı'nda yaptığım Görüşme.

(46) A. Aydın'ın Sarıbal Ocağı Dedeleriyle yaptığı görüşme notlarından alınmıştır.

(47) Bu ocağı 22 Ekim 1999'da ziyaret ettik ve dedelerle konuştuk.

(48) Ballıkaya (Mezirme) Köyü'nde 30 Ekim 1999'da Şah İbrahim Ocağı'ndan Hasan Yıldırım Dede ile görüşme.

(49) Şah İbrahim Ocağı'ndan Gürgür Dede ile 9 Mart 1997'de İstanbul Şahkulu Sultan Dergahı'nda görüştüm.

(50) Bizde varolan bu ocağa ait bir şecereyi ve diğer benzeri yazılı ve görsel malzemeyi, Ocaklar ve Dedelik Kurumu hakkındaki yayınlanacak kitabımda yayınlamayı düşünüyorum.

(51) Bu listenin hazırlanmasında Gloria Clarke'in Doktora tezinde verdiği veriler ve CEM Vakfı'nca düzenlenen Anadolu İnanç Önderleri Toplantıları çerçevesinde elde edilen veriler ve benim yüksek lisans ve doktora çalışmaları ve esas alınmıştır. Bu listenin içinde farklı çalışmalarda geçen bazı yinelemeler vardır ve bunlara bilinçli olarak müdahale edilmemiştir. Bilim dünyasına bu şekilde sunularak tartışılması amaçlanmıştır. Elimdeki bütün alan verilerini değerlendirdikten sonra daha sağlıklı bir listeyi yayınlayacağım. (**Ali YAMAN**)

KAYNAKÇA

Aktaş, Ali (1999): “*Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi*”, I. **TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (22-24 Ekim 1998)**, Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Merkezi, s. 449-482.

Ali Kemali (1932): **ERZİNCAN TARİHİ: TARİHİ, COĞRAFI, İÇTİMAİ ETNOGRAFI, İDARİ İHSAİ TETKİKAT TECRÜBESİ**, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

Andrews, Peter Alford (Ed. By) (1989): **ETHNIC GROUPS IN THE REPUBLIC OF TURKEY**, Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag.

Asan, Veli (2000): “*Adana’da Yanyatır Ocağı*”, **CEM**, sayı: 97, Ocak 2000, s. 38-40.

Aytekin, Sefer(Der.) (1958): **BUYRUK**, Ankara, Emek Basım-Yayımevi.

Barkan, Ömer Lütfi (1942): “*İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler*”, **VAKIFLAR DERGİSİ**, sayı: II, s. 279-365.

Barkan, Ömer Lütfi (1953): “*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler*”, **İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ MECMUASI**, C. XV, No: 1-4, s. 228.

Bayatlı, Osman (1957): **BERGAMA'DA ALEVİ GELİNİ VE İNANÇLARI**, İzmir, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi.

Birdoğan, Nejat (1992): **ANADOLU VE BALKANLARDA ALEVİ YERLEŞMESİ OCAKLAR-DEDELER-SOYAĞAÇLARI**, İstanbul, Alev Yayınları.

Birdoğan, Nejat (1992a): “*Anadolu Alevi Ocaklarının Kuruluşu, İşlevleri, Yayılmalari*”, **IV. MİLLETLERARASI TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ BİLDİRİLERİ**, I. CİLT, Ankara, 1992, s. 5-16.

Boratav, Pertev Naili (1984): **TÜRK HALKBİLİMİ II, 100 SORUDA TÜRK FOLKLORU**, 2.B., Gerçek Yayınevi.

Cem Vakfı (2000): **ANADOLU İNANÇ ÖNDERLERİ BİRİNCİ TOPLANTISI (16-19 Ekim 1998, Dedelerin, Babaların, Ozanların Görüş ve Düşünceleri**, İstanbul.

Chater, Melville (1984): “*The Kızılbash clans of Kurdistan*”, **NATIONAL GEOGRAPHIC**

MAGAZINE,

54, 1928, s. 485-504.

Clarke, Gloria Lucille (1998): “**BİR DEDENİN KİMLİĞİNDE MÜZİĞİN YERİ NE KADARDIR?**”
SEÇKİNLERİN MÜZİK EĞİTİMİ: TÜRKİYE ALEVİLERİNİN MANEVİ LİDERLERİNİN
YETİŞMESİNDE MÜZİĞİN ROLÜ, İstanbul, MSÜ Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Müzikoloji ABD., Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Clarke, Gloria L. (1999): **THE WORLD OF THE ALEVIS, ISSUES OF CULTURE AND**
IDENTITY, Including a comparison of the Anatolian Alevi Ocak with the
North Indian Gharana, İstanbul&New York, AVC Publications .

Çıblak, Nilgün (2000): “*Şükür Abdal Evladına Bektaşî Tarikatından Verilen İcâzetnâme ve*
Ziyâretnâme Örnekleri”, **1. ULUSLARARASI HACI BEKTAŞ VELİ**
SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ 27-28-29 Nisan 2000
, Ankara, s. 286-300.

Danık, Ertuğrul (2000): “*Dersim Mitolojisinde Ocak Kültürü*”, **MUNZUR**, 2000/1, s. 52-56.

Dersimi, Nuri (1997): **HATIRATIM**, İstanbul, Doz Yayınları.

Doğanay, Eraslan (2000): **ANADOLU’DA YAŞAYAN DERGAHLAR**, İstanbul.

Er, Piri (1998): **GELENEKSEL ANADOLU ALEVİLİĞİ**, Ankara, Ervak Yayınları.

Erdentuğ, Nermin (1971): **SÜN KÖYÜ’NÜN ETNOLOJİK TETKİKİ**, 2. b., Ankara, Ankara
Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Erk, Hasan Basri (1954): **TARİH BOYUNCA ALEVİLİK**, İstanbul, Varol Matbaası.

Eröz, Mehmet (1977): **TÜRKİYE'DE ALEVİLİK BEKTAŞİLİK**, İstanbul.

Faroqhi, Suraiya (1976): “*The Tekke of Hacı Bektaş: Social Position and Economic Activities*” **INTERNATIONAL JOURNAL OF MIDDLE EAST STUDIES**, 7 , s.183-208.

Gelir, Gülten (1999): “*Çepniler*”, **YOL**, sayı: 1, Ağustos 1999, s. 93-102.

Gökalp, Altan (1977): **TETES ROUGES ET BOUCHES NOIRES LES ÇEPNI, PAYSANS SANS TERRE DU MEANDRE**, (Thése, presentee en vue du grade de docteur en ethnologie), Universite de Paris X. (Fransızca bilmediğim için ve bu kaynaktan da yararlanmak istediğim için bu tezin ilgili bölümlerini Prof. Dr. Altan Gökalp'in asistanı değerli araştırmacı Elise Massicard türkçeleştirdi. Kendisine teşekkür ediyorum.)

Gölpınarlı, Abdülbaki (1961): **YUNUS EMRE VE TASAVVUF**, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1993): “*Kızıl-baş*” md., **İSLAM ANSİKLOPEDİSİ**, cilt: VI, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s.789-795.

Gürses, Remzi (1964): **HACİBEKTAŞ REHBERİ**, Ankara, Sanat Matbaası.

Hasluck, F.W. (1929): **CHRISTIANİTY AND ISLAM UNDER THE SULTANS**, Ed.by Margaret M. Hasluck, 2 vols, Oxford.

Kaygusuz, İsmail (1983): **ONAR DEDE MEZARLIĞI VE ADI BİLİNMEYEN BİR TÜRK KOLONİZATÖRÜ ŞEYH HASAN ONER**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kehl-Bodrogi, Krisztina (1996): “*Tarih Mitosu ve Kollektif Kimlik*”, **BİRİKİM**, sayı: 88, Ağustos 1996, s. 52-63.

Kehl-Bodrogi, Krisztina (1997): “*Introduction*”, **SYNCRETISTIC RELIGIOUS COMMUNITIES IN THE NEAR EAST, Collected Papers of the International Symposium “Alevism in Turkey and Comparable Syncretistic Religious Communities in the Near East in the Past and Present”**, Berlin, 14-17 April 1995, Ed. By : Krisztina Kehl -Bodrogi, Barbara Kellner-Heinkele, Anke Otter-Beaujean, Brill, 1997, s. XI-XVII.

Kılıç, Rüya (1994) : **HİLAFET MÜCADELELERİNİN İSLAM TARİHİNDE VE OSMANLI İMPARATORLUĞU’NDA TOPLUMSAL YAPIDAKİ İZDÜŞÜMÜ: SEYYİD VE ŞERİFLER**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Tarih Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Köprülü, M. Fuad (1972): “*İslam Sufî Tarikatlerine Türk-Moğol Şamanlığının Tesiri*”, Çev.Y. Altan, **ANKA RA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**, cilt: XVIII, s.141-152.

Köprülü, M. Fuad (1993): “*Bektaş Hacı Bektaş Velî*” md., **İSLAM ANSİKLOPEDİSİ**, c.2, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 711-718.

Köprülü, M. Fuad (1995): “*Bektaşiliğin Menşeleri (III)*”, **CEM**, sayı: 54, Kasım “1995, s. 7-9 .

Kum, Naci (1957): “*Karaca Ahmed’ler Hakkında İncelemeler, Düşünceler II*”, **TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI**, yıl:8, c.4, no: 95, Haziran 1957, s. 1515-1519.

Mandel, Ruth (1990) : “*Shifting Centres and Emergent Identities: Turkey and Germany in the lives of Turkish Gastarbeiter*” , **MUSLIM TRAVELLERS: PILGRIMAGE, MIGRATION, AND THE RELIGIOUS IMAGINATION**

, Ed. By Dale Eickelman-James Piscatori, UCLA Press, s. 153-171.

Mc Elwain, Thomas (1993) : “*Ritual Change in A Turkish Alevi Village*”, **THE PROBLEM OF RITUEL**, Ed. By. Tore Ahlback, Finland, s. 131.

Mélikoff, Irène (1993): **UYUR İDİK UYARDILAR**, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları, Türkçesi: Turan Alptekin, İstanbul, Cem Yayınevi.

Mélikoff, Irène (1998): **HACI BEKTAŞ EFSANEDEN GERÇEĞE**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları.

Moosa, Matti (1987): **EXTREMIST SHIITES, THE GHULAT SECTS**, Syracuse N.Y., Syracuse University Press.

Ocak, A. Yaşar (1991): “*Alevilik ve Bektaşilik Hakkındaki Son Yayınlar Üzerinde (1990) Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler*” I, **TARİH VE TOPLUM**, sayı:91, (Temmuz 1991), s.20-25. Makalenin devamı, **TARİH VE TOPLUM**, sayı:91, (Ağustos 1991), s.51-56.

Ocak, A. Yaşar (1996): **BABAİLER İSYANI, ALEVİLİĞİN TARİHSEL ALTYAPISI YAHUT ANADOLU’DA İSLAM TÜRK HETERODOKSİSİNİN TEŞEKKÜLÜ**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1996.

Ocak, A.Yaşar (1999): “*Aleviliğin Tarihsel, Sosyal Tabanı İle Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair*”, **TARİHİ VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA TÜRKİYE’DE ALEVİLER BEKTAŞİLER VE NUSAYRİLER**, İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 385-398.

Olsson, Tord, Elisabeth Özdalga, Catharina Raudvere (Ed. By) (1998) : **ALEVİ IDENTITY CULTURAL, RELIGIOUS AND SOCIAL PERSPECTIVES**, Istanbul, Swedish Research Institute.

Onarlı, İsmail (1999a) : “*Mazgirt’te Şeyh Çoban Ocağı*”, **CEM**, sayı: 92, Ağustos 1999, s. 26-27.

Onarlı, İsmail (1999b) : “*Şeyh Hasan Ocağı ve Aşireti*”, **HACI BEKTAŞ VELİ ARAŞTIRMA DERGİSİ**, Gazi Üniversitesi, Kış 1999, sayı: 12.

Özen, Kutlu (1997) : **DİVRİĞİ EVLİYALARI**, Sivas, Dilek Ofset Matbaacılık.

Öztürk, Sezai (1972): **TUNCELİ’DE ALEVİLİK ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DENEME**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bl., Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi.

Sevgen, Nazmi (1946): **ZAZALAR VE KIZILBAŞLAR Coğrafya, Tarih, Hukuk, Folklor, Teogoni**, İstanbul, Daktilo Halinde Notlar, 292 sayfa.

Shankland, David (1993): “*Alevi and Sunni in Rural Anatolia*”, **CULTURE AND ECONOMY, Changes in Turkish Villages**, Edited By Paul Stirling, The Eothen Press, Cambridgeshire, England, s. 46-64.

Shankland, David (1999): “*Günümüz Türkiye’si Alevîlerinde “Dede” ve “Talip” Arasındaki Değişen Bağ*”, **TARİHİ VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA TÜRKİYE’DE ALEVÎLER BEKTAŞÎLER VE NUSAYRÎLER**, İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 319-334.

Sümer, Faruk (1976): **SAFEVİ DEVLETİ VE KURULUŞUNDA ANADOLU TÜRKLERİNİN ROLÜ**, Ankara.

Şapolyo, Enver Behnan (1964): **MEZHEPLER VE TARİKATLAR TARİHİ**, Türkiye Yayınevi.

Uluğ, Naşit (1939a): **TUNCELİ MEDENİYETE AÇILIYOR**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası.

Uluğ, Naşit (1939b): **DEREBEYİ VE DERSİM**, İstanbul.

Ulusoy, A. Celalettin (1986) : **HÜNKAR HACI BEKTAŞ VELİ VE ALEVİ-BEKTAŞI YOLU**, 2.b, Ankara, Akademi Matbaası.

Vorhoff, Karin (1999a): “Söylemde ve Hayatta Alevî Kadınına Kısa Bir Bakış”, **TARİHİ VE KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA TÜRKİYE’DE ALEVÎLER BEKTAŞÎLER VE NUSAYRÎLER**, İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 251-263.

Vorhoff, Karin (1999b): “Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilikle İlgili Akademik ve Gazetecilik Nitelikli Yayınlar”, **ALEVİ KİMLİĞİ**, Ed. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 32-66.

White, G. E.: “The Alevi Turks of Asia Minor”, **CONTEMPORARY REVIEW**, vol. CIV, 104, Nov. 1913, p. 690-698.

Y. Ziya (1932): “Onuncu Asır Başlarında Yazılmış Olan Ebudülef Seyahatnamesine nazaran Orta Asya’da Türk Boyları ve Bunların Dini ve Coğrafi Varlıkları”, **DARÜLFÜNU N İLAHİYAT FAKÜLTESİ MECMUASI**, 1. Kânun 1932, sayı: 24, ss. 46-64. (Y. Ziya olarak bu dergide birçok makale yayınlayan kişi Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükan’dır.)

Yalman, Nur: “Islamic Reform and the Mystic Tradition in Eastern Turkey”, **ARCHIVES EUREPEENNES DE SOCIOLOGIE**

, Tome: X, 1969, no: I, pp. 41-60.

Yaman, Ali (1996): **ALEVİLİKTE DEDELİK KURUMU VE İŞLEVLERİ**, İstanbul, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yaman, Ali (1998a): **ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK BIBLİYOGRAFYASI**, Mannheim, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü.

Yaman, Ali (1998b) : **ALEVİLİKTE DEDELER VE OCAKLAR**, İstanbul, Ufuk Matbaası.

Yaman, Ali (2000) : “*Günümüzde Alevilik-Bektaşilik Alanındaki Aktörlere İlişkin Genel Bir Analiz Denemesi*”, **I. ULUSLARARASI HACI BEKTAŞ VELİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ**, 27-28-29 Nisan 2000 Ankara, Hacı Bektaş Anadolu Kültür Vakfı Yayınları, s. 191-225.

Yaman, Mehmet (1995): **ALEVİLİK İNANÇ EDEB ERKÂN** , 4.b., Ufuk Matbaası, İstanbul.

Yaman, Mehmet (1998): **ALEVİLİKTE CEM** , Ufuk Matbaası, İstanbul.

Yazıcı, Mehmet (1996): **OSMANLI-TÜRK TOPLUMUNUN SOSYAL YAPISINDAKİ ALT DİNAMİKLER: ANADOLU ALEVİLİĞİ**, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, A. (1948) : **TAHTACILARDA GELENEKLER**, Ankara, CHP Halkevi Neşriyatı.

Yetişen, Rıza (1986) : **TAHTACI AŞİRETLERİ (ADET, GELENEK, GÖRENEKLERİ)**, İzmir, Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.

Yörükan, Yusuf Ziya (1998) : **ANADOLU'DA ALEVİLER VE TAHTACILAR**, Haz. T. Yörükan, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.